

Ἀπὸ τὴν μίνησιν τῶν Ἰδεῶν

ΜΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ
ΝΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ "ΦΟΙΤΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ,,

Η ΠΙΣΤΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΙΩΝΙΑΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Συνέντευξις τοῦ κ. Ν. ΚΟΝΣΟΛΑ μετὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗ

[Ἐκ μέρους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως Νέων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς «Φοιτητικῆς Ἐπιθεωρήσεως» ἀφ' ἑτέρου, ἐπεσκέφθη τὸν παρελθόντα Μάρτιον (1957) καθηγητὰς τινὰς τῶν Πανεπιστημίων μας καὶ τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν μας, διότι τόσοσιν ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κίνησις ὅσον καὶ τὸ ὡς ἄνω περιοδικὸν τοῦ φοιτητικοῦ μας κόσμου ἐπεθύμουν νὰ ἔχουν τὰς ἀπόψεις ὠρισμένων ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Θεσσαλονικίᾳ ἐκπροσώπων τῆς πνευματικῆς μας ἡγεσίας ἐπὶ ζητημάτων ἐπικαίρων καὶ γενικοῦ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν νεωτέραν γενεάν. Ἐπρόκειτο ἰδίᾳ περὶ θεμάτων γενικωτέρου περιεχομένου, μὴ συνδεομένων δὲ μὲ τὰ προβλήματα, τὰς δυσχρείας, τὰ δυσεπίλυτα ζητήματα (οἰκονομικά, ἐγγραφάς, συγγράμματα, ἔξεταστικὰς περιόδους κλπ.), ἅτινα οἱ σπουδασταὶ μας ἔχουν ἀνά πᾶν αὐτῶν βῆμα νὰ ἀντιμετωπίσουν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τετραστοῦς περιόδου φοιτητικῆς ζωῆς των, οὐδ' ἐν γένει μὲ τὰς πάσης φύσεως διεκδικήσεις καὶ αἰτήματα αὐτῶν. Τοιούτοτρόπος αἱ συνομιλίαι μου ἐκείναι ἐστάθησαν εἰς ἐν ἐπίπεδον ἔμφανως ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις καὶ τόσοσιν γνωστοὺς περισπασμοὺς τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς, αἱ δὲ ἀπαντήσεις αἱ ὅποιαί μοῦ διευτυπύοντο, εἶχον εἰς τὸ σύνολόν των καὶ μωρφωτικὸν περιεχόμενον, εἰς τρόπον ὥστε ἠσθάνετο κανεὶς πράγματι ἐν ξεκούρασμα ἀπὸ τὰ πεζὰ καὶ μικρὰ καὶ τόσοσιν συχνὰ ἐπαναλαμβανόμενα ζητήματα τῆς σήμερον καὶ τῆς αὔριον.

Εἰδικωτέρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γνωστοῦ νομομαθοῦς μας καὶ διδασκάλου πολιτικῶν ἐπιστημῶν—ἀλλὰ καὶ διακεκριμένου ἐκπροσώπου τοῦ πνευματικοῦ ἐν γένει κόσμου μας— κ. Γ. Παπαχατζῆ, εὗρον εὐγενῆ καὶ πρόθυμον συμπαραστάτην εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀποστολήν μου, ὅχι εἰς ὀλιγώτερον βαθμὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους σεβαστοῦς μου καὶ ἐκλεκτοῦς συνομιλητὰς. Εἰς τὸν κ. Παπαχατζῆν ἔθεσα ἐρωτήματα σχετικὰ μὲ ἐν ζωτικῷ ἐνδιαφέροντος θέμα, τὸ ὅποιον κάμνει πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνωτάτους ἐκπαιδευτικούς μας νὰ κρούουν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου διὰ τὴν ἔλευσιν μιᾶς νέας γενεᾶς χωρὶς ἀρκετὴν πίστιν εἰς τὰς αἰωνίας ἀνθρωπιστικὰς ἀξίας καὶ σχεδὸν χωρὶς ἰδανικά, τόσοσιν ἀπαραίτητα διὰ τὸ ἦθος κάθε ἐποχῆς. Πρόκειται διὰ τὸ θέμα τῆς κρίσεως τῶν ἀξιῶν τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς ἰδικούς μας καιροὺς, κατόπιν ἰδίᾳ τῶν δύο τελευταίων πολέμων. Κατωτέρω παραθέτομεν ὀλόκληρον τὴν συνομιλίαν αὐτήν, εἰς τὴν πρόκλησιν τῆς ὁποίας μᾶς ἔδωσε κυρίως ἀφορμὴν ἡ ἀνάγνωσις παλαιωτέρων παραδόσεων τοῦ κ. Καθηγητοῦ, ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τελειοφοίτων τοῦ 1945 καὶ τοῦ 1947, καὶ ἧτις συνομιλία χαρακτηρίζεται πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ἀπὸ ἐν ἄξιον πολλῆς προσοχῆς στοιχείον αἰσιοδοξίας εἰς τὰς ἀπαντήσεις τοῦ σεβαστοῦ συνομιλητοῦ μας καὶ ἀπὸ ἄλλα τινὰ σημεῖα ἐξάρασεως

— εἰς ὀρισμένα μέρη τῶν ἀπαντήσεων — καὶ πνευματικῆς ἀνατάσεως, χάρις εἰς τὰ ὅποια θὰ ἤξιζε νὰ γίνῃ αὕτη γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλους εὐρυτέρους κύκλους (ἐκπαιδευτικῶν, ἐπιστημόνων, διανοητῶν ἐν γένει) πολὺ πέραν τῆς σπουδαίου Δεκέμβριος 1957
Νικ. Κόνσολας

Ἐρωτήσεις:—Συνέπεσε, κ. Καθηγητά, νὰ ἀναγνώσωμεν τὴν λιθογράφων ἔκδοσιν μαθητῶν σας «Εἰσαγωγή εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ πολιτισμοῦ (1947)», ἐπίσης δὲ τὰς παλαιότερας παραδόσεις σας «Μαθήματα ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας τοῦ πολιτισμοῦ» (1945). Ὅσα ἐκεῖ διδάσκετε, μᾶς ἐνέπνευσαν τὴν ἰδέαν νὰ ζητήσωμεν νὰ μᾶς ἐκθέσετε τὰς ἀπόψεις σας ἐν σχέσει πρὸς τὴν κοινῶς ἀνεγνωρισμένην σήμερον πτῶσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ καὶ πρὸς τὸ ὑπερισχῶν εἰς τὴν σύγχρονον ἐποχὴν πνεῦμα ρεαλισμοῦ καὶ ὕλισμοῦ.

Ἀπάντησις:—Γράφουν αὐτὰ τὰ πράγματα οἱ ἐκδόσαντες τὰς παλαιὰς ἐκείνας παραδόσεις μου;

Ἐρωτήσεις:—Ὅχι ἀκριβῶς, ἀλλ' εἶναι ἐν τούτοις τόσον γνωστὸν ἀτυχῶς ὅτι παραγνωρίζονται εἰς τὴν ἐποχὴν μας αἱ ἠθικαὶ καὶ αἱ πνευματικαὶ ἀξίαι... Κατὰ γενικὸν κανόνα παραμερίζονται αὐταὶ μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐκολίαν καὶ χωρὶς πολλοὺς ἐνδοιασμοὺς συνειδήσεως, χάριν τῆς ἐπιτεύξεως πρακτικῶν εἰς τὴν ζωὴν σχολῶν.

Ἀπάντησις:—Ὅλα αὐτὰ ποὺ λέγετε συμβαίνουν πράγματι εἰς πολλὰς περιστάσεις, ἀλλὰ καὶ συνέβαινον πάντοτε, εἰς μεγαλυτέραν ἴσως κλίμακα ἄλλοτε. Δὲν δύναται ἀπολύτως νὰ λεχθῆ, ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν μας διανύομεν περίοδον πολιτιστικῆς κάμψεως. Εἰς πλεῖστα ὅσα σημεῖα οἱ καιροὶ μας ἔστανται ὑψηλότερα ἀπὸ τοὺς συνήθως ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν στοχαστῶν προβαλλομένους ὡς αἰῶνας πολιτιστικῆς — εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους — ἀκηγῆς, τὸν 18ον καὶ τὸν 19ον. Διὰ τὰ ἀναφέρω μερικὰ ἐκ τῶν σημείων αὐτῶν — μεταξὺ τῶν ἄλλων — οἱ θεσμοὶ μας π.χ. κοινωνικῆς προνοίας, τὰ εὐαγγῆ ἰδρυμάτά μας καὶ αἱ χριστιανικαὶ ἐνώσεις τῶν νέων μας καὶ οἱ ὅροι ἐργασιακῶν συμβάσεων καὶ ἡ ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων εὐαισθησία καὶ ἐμπρακτος μέριμνα τελοῦν σήμερον εἰς ἐπίπεδα ἀσυγκρίτως ὑψηλότερα ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνα τῶν θρυλουμένων αἰῶνων τῆς πολιτιστικῆς ἀκηγῆς. Ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς ἡ σύγχρονος ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ συναίσθηματος πανταχοῦ τοῦ κόσμου καὶ ἡ εἰς τοὺς κύκλους τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων διάδοσις του καταδεικνύουν ποῖα πρόοδος ἔχει ἐπιτελεσθῆ εἰς τὸν τομέα αὐτὸν τοῦ πολιτισμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀθεϊστικὸν πνεῦμα τῶν ἀμέσως μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καιρῶν καὶ πρὸς τὴν υπερβολικὴν πίστιν εἰς τὴν παντοδυναμίαν τῆς θετικῆς ἐπιστήμης τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ 19ου.

Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τούτων, ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι κατὰ τοὺς πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος καιροὺς ἐκεῖνους τῆς θαυμαστῆς δημιουργίας εἰς τοὺς κόσμους τῆς ἁρμονίας, οἱ μεγάλοι ἄνδρες εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλομεν τὰ ἀκατάλυτα ἐκεῖνα ἔργα διεβίωσαν ὑπὸ ὅρους οἰκονομικῆς, ἔτι δὲ καὶ κοινωνικῆς, μειοψηφίας, οἱ ὅποιοι κάμνουν σήμερον τοὺς ἀνθρώπους τῆς Δύσεως — καὶ εἰς τοὺς δλιγώτερον πνευματικὸς ἀκόμη κύκλους — νὰ ἐντρέπωνται διὰ τοὺς ἐγγῶς κατατινας γενεὰς προγόνους των; Ὅλα αὐτὰ δικαιολογοῦν μίαν ἐνατένισιν τοῦ μέλλοντος πλήρη ἐλπίδων καὶ μίαν ἔλλογον ἐπὶ τοῦ θεματός σας αἰσιοδοξίαν, ὅχι τῶν νεωτέρων μόνον ἡλικιῶν, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων, οἵτινες ἔχομεν ἐκ ψυχολογικῶν λόγων τὴν τάσιν νὰ ὑπερτιμῶμεν τὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα

τοῦ παρελθόντος καὶ νὰ μὴ ἱκανοποιούμεθα ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ νὰ εἴμεθα μεμφίμοιροι διὰ τὴν ἐποχὴν τὴν ὁποῖαν ὄριμοι διανύομεν.

Ἐρωτήσεις:—Ἐν τούτοις δὲν ἀποτελεῖ ἀνησυχητικὸν σύμπτωμα τὸ γεγονός, ὅτι ὕστερον ἀπὸ χιλιετηρίδας ὀλοκλήρους ἀνθρωπιστικῆς παιδείας καὶ χριστιανικοῦ κηρύγματος, «αἰώνιοι» καὶ «θεμελιώδεις» ἤθικαι ἀξίαι, ὡς ἡ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ τῆς δικαιοσύνης καὶ αἱ ἀξίαι τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἐξακολουθοῦν μὲν νὰ διακηρύσσωνται κατὰ θεωρίαν καὶ νὰ τυγχάνουν παγκοίνου ἀναγνωρίσεως, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει καταπατοῦνται συχνὰ καὶ μὲ πολλὴν εὐκολίαν, ἀκόμη καὶ ἀπὸ μεγάλους καὶ «πολιτισμένους» ἐκπροσώπους τοῦ πνεύματος τῆς Δύσεως, τοὺς ὑποτιθεμένους δηλαδὴ γνησιωτέρους φορεῖς τῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας τοῦ οὐμανισμοῦ καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασχῆς; Πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι προσωπικότητες ἢ ομάδες κατέχουσαι ἠγετικάς εἰς τὸν σημερινὸν κόσμον θέσεις κάμνουν χωρὶς ἐντροπὴν πράξεις ἱκανὰς νὰ τὰς καθίσουν εἰς τὸ ἐδῶλιον τοῦ κατηγορουμένου ἐνώπιον τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως; Πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι μὲ τὴν μεγαλυτέραν εὐκολίαν γίνονται βίαιαι πράξεις καὶ περιστατικά ὅπως τὰ τῆς Κύπρου καὶ τὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὰ τῆς Οὐγγαρίας, ὡς ἡ κατάπνιξις τῆς φωνῆς αὐτοδιαθέσεως ἑνὸς εὐγενοῦς λαοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ αἱ ἀπρόκλητοι εἰσβολαὶ εἰς ξένας χώρας, ὀλίγα μόνον ἔτη μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ σκαιοῦ ναζιστικοῦ πνεύματος καὶ τὴν καταδίκην τῶν χιτλερικῶν μεθόδων βίας καὶ δυναμικῆς ἐπιβολῆς;

Ἄπ.:—Θέμα παραπλήσιον (περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς διατηρήσεώς της) ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἱκανῶν συζητήσεων πρό τινος χρόνου ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ἡμερησίου τύπου, ἀνακινηθὲν ἐκ πρωτοβουλίας ἑνὸς ἐκλεκτοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου τῆς χώρας μας. Θὰ ἦτο χρήσιμον νὰ ἰδῆτε ὅσα ἐκεῖ (ἰδίᾳ εἰς τὸ «Βῆμα») ἐγράφησαν παρὰ τοῦ ἰδίου διὰ τοὺς «ἀγόνους κλασσικοὺς» καὶ παρ' ἄλλων, οἵτινες ἔλαβον μέρος εἰς τὴν συζήτησιν, εἴτε ἀντικρούσαντες αὐτὸν εἴτε ἐν γένει διατυπώσαντες τὰς γνώμας των. Μένω μάλιστα μὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐνδόμυχα τοῦ ὡς ἄνω ἀρθρογράφου ἐρωτήματα πλήρη πικρίας, ἀνάλογα δὲ μὲ τὸ ἀνωτέρω τεθὲν ἰδικόν σας, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν στοχασμῶν του ἐπὶ τοῦ ἀναφερθέντος παραπλήσιου θέματος.

Ἐρ.:—Ποία εἶναι ἡ ἰδική σας ἄποψις ὄχι ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ (τῆς σκοπιμότητος τῆς διατηρήσεως τῶν κλασσικῶν σπουδῶν), ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ μας ἐρωτήματος, τὸ ὅποιον σὰς ἐθέσαμεν;

Ἄπ.:—Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ ἐρωτήματος — ἂν ὑπάρχη τοιαύτη εἰς τὴν σκέψιν σας — μὲ εὐρίσκει ἀπαράσκειον, διότι συμπίπτει νὰ μὴ ἔχω ἀσχοληθῆ μὲ τοιαύτας ἀπόψεις ἐρεύνης ἢ στοχασμῶν. Γνωρίζομεν ὅμως ὅλοι, ὅτι αἱ ἀπρόκλητοι εἰσβολαὶ περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσατε, ὁποθενδήποτε καὶ ἂν προήλθον, καταδικάσθησαν σαφῶς καὶ μὲ παρρησίαν ἀπὸ ὅλους τοὺς φωτισμένους ἀνθρώπους τῆς Δύσεως, ἀσχέτως ἐθνικότητος καὶ ἀσχέτως ἰδεολογικῆς παρατάξεως, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀνήκουν. Ἐπίσης γνωρίζετε καὶ σεῖς, ἐξ ἴσου καλῶς ὅσον ἐγώ, ὅτι καὶ εἰς τὴν χώραν μας ἢ Ἀκαδημία καὶ τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα ἐξέδωκαν ψηφίσματα καταδικάζοντα τὰς πράξεις ταύτας ὀρισιμένων κρατῶν, χωρὶς νὰ κάμνουν διάκρισιν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Ἐρ.:—Δὲν θίγει τὸ ἐρωτήμαμά μας οὔτε πολιτικὴν οὔτε κἀν ἰδεολογικὴν τινα (μὲ τὴν σύγχρονον στενὴν ἔννοιαν) πλευρὰν τοῦ ζητήματος. Τὸ νόημά του εἶναι ἀποκλειστικῶς πολιτιστικόν. Τοιαῦτα εἰς διεθνή κλίμακα βίαιαι πράξεις (ἔστω καὶ χωρὶς νὰ τὰς ἐντοπίσωμεν εἰς ὀρισμένα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ κατονομάσωμεν σύγκεκριμένην τινὰ χώραν) εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐπαναλαμβάνονται

και μετά τὸν τερματισμὸν τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Ἴδου δ' ὅτι τὰς βλέπομεν πάλιν εἰς χρόνον ὀλίγον ἀπέχοντα τῆς θριαμβικῆς διακηρύξεως τῶν ὠραίων καὶ ὑψηλῶν θεμελιωδῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀρχῶν τοῦ 1945. Εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι τελοῦν αἱ ἀδιόκοπραξίαι οὗται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐκ κλασσικῆς καὶ χριστιανικῆς παραδόσεως παγκοίως ἀνεγνωρισμένας καὶ αἰώνως ἠθικὰς καὶ ἀνθρωπιστικὰς ἀξίας. Δὲν ἀποτελεῖ τοῦτο δεῖγμα ἀποτυχίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ συμπτῶμα κάμψεως τῆς πορείας αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀληθῆ ἐκπολιτισμὸν; Εἰς τί ἐχρησίμευσαν χιλιετηρίδες δόλοκληροὶ οὐμανιστικῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς χριστιανικοῦ πνεύματος; Ἀσχέτως συγκεκριμένων περιστατικῶν καὶ ὀρισμένων ὁμαδικῶν ἐνεργειῶν ἐν ταύτῃ ἡ ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, δὲν εἶναι φανερὸν ὅτι αἱ διδασκαί τῶν κλασσικῶν καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐλαχίστην ἤσκησαν ἐπίδρῳσιν ἐπὶ τοῦ ἐν γένει ἠθους τῶν συγχρόνων καιρῶν;

Ἄ π. :—Ὁμιλεῖτε περὶ δλοκλήρων χιλιετηρίδων ἀνθρωπιστικῆς παιδείας καὶ χριστιανικοῦ κηρύγματος, ὡς νὰ εἶναι μεστὴ μεγάλων ἐπιτευγμάτων δλόκληρος ἡ ἱστορικὴ μας πραγματικότης καὶ ὡς νὰ ἔχη νὰ ἐμφανίσῃ αὕτη θαυμαστήν καὶ ἀδιάλειπτον ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον αἰῶνας πληρότητα ἀπὸ τινῶν ἀφετηρίων φωτεινῶν ὠρῶν τῆς πορείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι μεταξὺ τῆς ἐπιτολῆς τοῦ κλασσικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ πνεύματος εἰς τὰ μεσογειακὰ παράλια καὶ τῶν τελευταίων αἰῶνων ἐμεσολάβησαν μακροὶ σκοτεινοὶ χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ κλασσικοὶ ἦσαν ἄγνωστοι, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶχε παραγνωρισθῆ (πυραὶ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ἐν Ἰσπανίᾳ, παπικὴ σιμωνία, φανατικοὶ θρησκευτικοὶ πόλεμοι καθ' ἑλλην τὴν Εὐρώπην, συγχωροχάρτια ἐπὶ χρηματισμῷ κ.λ.π.). Ἄλλὰ καὶ περὶ πολὺ μακροτέρου χρονικοῦ διαστήματος ἀν ἐπρόκειτο, θὰ πρέπη νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν πόσον θὰ κατέληγε τοῦτο νὰ εἶναι βραχὺ, συγκρινόμενον μὲ τὴν ἐπὶ πολλὰς χιλιετηρίδας προτέραν ἀγριότητα, ἐκ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες κλασσικοὶ καὶ ὁ χριστιανισμὸς ἀγωνίζονται νὰ ἐξυψώσουν τὸν ἀνθρώπον, ἐπίσης δὲ συγκρινόμενον μὲ τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς μελλοντικῆς πορείας τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῆ, ὅτι θὰ ἦτο παράλογον νὰ ἀπαιτῆ τις ἀπὸ τὴν κλασσικὴν παιδείαν καὶ ἀπὸ τὸν χριστιανισμὸν νὰ δυνηθοῦν νὰ κάμουν θαύματα «ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην» καὶ νὰ ἐπισπεύσουν τεχνητῶς τὴν ἠθικὴν ὀρίμανσιν γένους διανύοντος ἐν τῇ οὐσίᾳ τὴν νηπιακὴν του ἡλικίαν.

Ἄντὶ λοιπὸν νὰ μεμφιμοιρῶμεν δι' ὅσα δὲν ἔγιναν, θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ πόσα ἔχουν ἐπιτευχθῆ καὶ νὰ προσδλέπωμεν πρὸς τὸ μέλλον μὲ αἰσιοδοξίαν, ἀναλογιζόμενοι, παραλλήλως πρὸς τὴν εἰκόνα — τὴν ὁμολογουμένως μὴ ἱκανοποιητικὴν — τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει σήμερον ὁ «πολιτισμένος» εὐρωπαῖος, ὁ κληρονόμος τοῦ ἑλληνορρωμαϊκοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, καὶ τὴν εἰκόνα ἰδίᾳ τὴν ὁποίαν θὰ ἐνεφάνιζεν οὗτος σήμερον, ἀν ἡ κλασσικὴ παιδεία καὶ ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶχον ὑπάρξει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρώπου. Παρ' ὅλα τὰ λυπηρὰ περιστατικὰ τὰ ὁποῖα ἀνεφέρατε, δὲν πιστεύω ὅτι διανύομεν περίοδον πολιτιστικῆς κάμψεως καὶ ὅτι τυχὸν εἰς τὸν τομέα τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀξιῶν εἰς νέος Μεσολίον μᾶς ἀπειλεῖ. Οὐδ' ὅτι αἰτία τῆς δῆθεν πολιτιστικῆς ταύτης πτώσεως εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ ἀνάπτυξις ἐνδὸς μονοπλεύρου τεχνικοοικονομικοῦ πολιτισμοῦ. Οὐδ' ὅτι ἡ κλασσικὴ παιδεία δὲν ἀπέδωκεν ὅσα ὁ ἀνθρώπος προσεδόκα ἐξ αὐτῆς ἢ ὅτι ἔχει αὕτη καθ'

οιονδήποτε τρόπον ἀποτύχει. Τὸ μόνον ποῦ θὰ ἡδύνατό τις νὰ εἴπῃ εἶναι, ὅτι ὁ τεχνικοοικονομικὸς πολιτισμὸς μὲ τὴν καθαρῶς ὀλιστικὴν ὑφήν, τὴν τόσοσὺν χαρακτηριστικὴν πράγματι καὶ τὴν τόσοσὺν γνωστὴν εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἔχει σημειώσει ἀνάπτυξιν ἀπροσδοκῆτως ἀλματώδη, ἀλλ' ὅχι ὅτι συντόμως θέλει τοῦτο ἐπιφέρει τὴν κυριαρχίαν ἐνὸς πνευματικοῦ Μεσαίωνα ἢ ὅτι ἡ τεραστία αὕτη τεχνικὴ πρόοδος ἀπέβη δῆθεν εἰς βάρος τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Παραλλήλως πρὸς τὴν πρόοδον εἰς τὰς τεχνολογικὰς ἐφαρμογὰς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, βαίνει καὶ ἡ ψυχοπνευματικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ ὀρίμανσις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μὲ ρυθμὸν ἀσυγκρίτως βραδύτερον — συνεπεία ἑλλειποῦς κατευθύνσεως τῆς πορείας μας ἢ ἕως ἐν μέρει καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων — καὶ χωρὶς ποσῶς ἢ ἐξελίξις αὐτῆς νὰ βλάπτεται ἐκ τῆς τεχνικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ ἐποχὴ μας, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι πράγματι ἐποχὴ δραματικῆς δοκιμασίας τῶν ἠθικῶν ἀξιών (ὅχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἐξ ἄλλων αἰτίων, ἰδίᾳ δὲ συνεπεία τῶν δύο παγκοσμίων πολέμων, οἵτινες συνέπεσαν χρονικῶς ἐντὸς συντόμου σχετικῶς διαστήματος, ἐπενεγκόντες φοβερὰ πλήγματα εἰς τὰς παγκοίνως παραδεγεμένας ἀρχὰς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ), δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐποχὴ πολιτιστικῆς κάμψεως. Ἰδίᾳ δὲ θὰ ἦτο τερατώδης καὶ φοβερὰ ἡ σκέψις νὰ τραπῶμεν πρὸς ἄλλους προσανατολισμοὺς καὶ νὰ ἀναζητήσωμεν ἀλλαγῶν πηγὰς πνευματικοῦ φωτός, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δῆθεν ἡ κλασσικὴ παιδεία καὶ ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐσημείωσαν ἐπιτυχίαν. Ἡ θρησκεία μὲ τὸ μοναδικὸν εἰς τὸν κόσμον ἠθικὸν κήρυγμα καὶ μὲ τὸν ἀσύγκριτον συναισθηματικὸν πλοῦτον ἀποτελεῖ πολιτιστικὴν ἀξίαν ὑψίστην καὶ ἀπόλυτον, τὴν δὲ τυχὸν ἑλλειψίν τῆς οὐδεμείᾳ ἄλλῃ πίστις θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ ἀναπληρώσῃ. Εἰς δὲ τοὺς κλασσικοὺς ἀνάγονται αἱ ρίζαι τῆς ὅλης διαμορφώσεως τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος καὶ εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται ὁ πνευματικὸς τύπος τοῦ συγχρόνου εὐρωπαίου ἀνθρώπου, ἡ καλὴ δηλαδὴ πλευρὰ αὐτοῦ. Ἀποτελεῖ χιλιοεπιωμένην ἀλήθειαν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν σχεδὸν εἰς τὴν δυτικὴν παιδείαν στοιχεῖα οὐσιώδη, ὧν νὰ μὴ δύνανται αἱ ἀρχαὶ νὰ ἀναχθοῦν εἰς τὸ πλατωνικὸν καὶ εἰς τὸ ἀριστοτέλειον πνεῦμα.

Ἄν ἡ ἀγωνία τῆς ἐποχῆς μας ἀναζητῆ τὴν διέξοδον καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν ἠθικὸν τῆς προσανατολισμὸν, πιστεῦσατέ με ὅτι ἡ μόνη ὀρθὴ ὁδὸς εἶναι ἡ ἀγούσα πρὸς τὰς αἰωνίας ἐκεῖνας ἀξίας. Ἡ μόνη ἀσφαλὴς λύτρωσις εἶναι ἡ ἐπιστροφὴ εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ οὐμανισμοῦ. Ἐνωτισθῆτε τὰς ἀληθείας αὐτάς, σεῖς οἱ ὅποιοι εἰσθε σήμερον πολὺ νέοι διὰ νὰ ἔχετε ἀποφασιστικὴν τῶρα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς ζωῆς τῆς γῆς μας, ἀλλ' ὧν τινες θὰ κατέχετε ἡγετικὰς ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ θέσεις μετὰ τινὰς δεκαετίας, ὁμοῦ μὲ τοὺς συνομηλικούς σας ἐξ ἄλλων χωρῶν τῆς προσφιλοῦς γενετείρας τοῦ παγκοσμίου πνεύματος ἡπείρου μας, τῆς πιθανῶς ἡνωμένης κατὰ τὴν μελλοντικὴν ἐκείνην ἐποχὴν εὐρωπαϊκῆς πατρίδος μας. Ἐνωτισθῆτε τὰς ἀληθείας αὐτάς: Ὅτι ἡ κλασσικὴ παιδεία δὲν εἶναι ἀπλαῖ γνώσεις, ἀλλὰ μὸρφωσις ἐν εὐρυτέρῃ καὶ ὑψηλοτέρῃ ἐννοίᾳ, ἦτοι διάπλασις ἡθους ἀνθρώπου ἀξίου τοῦ ὀνόματος. Ὅτι θὰ ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸν πνευματικὸν ἐν γένει πολιτισμὸν μας ἡ παραμέλησις τῶν κλασσικῶν. Ὅτι ἐπιβάλλεται τὸνναντίον ἡ ἐνίσχυσις τῶν οὐμανιστικῶν σπουδῶν. Ὅτι δὲν εἶναι νοητὴ ἡ συνέχισις τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν τελεῖ σήμερον ἡ μέση παιδεία εἰς τινὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐνθα ὑπάρχουν δύο κύκλοι σπουδῶν, αἱ δὲ

κλασσικαὶ σπουδαὶ εἶναι προαιρετικαὶ καὶ παρέχονται ἀπὸ ὠρισμένα μόνον ἐκπαι-
 δευτήρια. Ὅτι ἀσχέτως τοῦ κλάδου ἐπαγγελματικῆς ἐπιδόσεως ἐκάστου, πρέπει
 νὰ εἶναι τις πρὸ παντὸς ἄνθρωπος καὶ ὅτι συνεπῶς δὲν νοεῖται περιορισμὸς τῶν
 οὐμανιστικῶν σπουδῶν καὶ τῆς συνηρημένης μετὰ αὐτὰς ἠθικῆς ἀγωγῆς εἰς ἓνα μόνον
 κύκλον προνομιούχων. Ὅτι ὑψηλὰ ἰδεώδη, οἷα ἡ ἀρετὴ, ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀξιοπρέπεια,
 ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἐν γένει ὅσα μᾶς εἶναι παραδεδομένα ἀπὸ τοὺς
 Ἕλληνας κλασσικούς, ἀποτελοῦν βασικὰ στοιχεῖα μορφώσεως ἡθου. ἄνθρωποι, εἰς
 οἰονδήποτε τομέα δράσεως καὶ ἂν πρόκειται νὰ σταδιοδρομήσῃ τις — κατὰ συνέ-
 πειαν εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένη ἢ ἀντίληψις, ὅτι ἡ κλασσικὴ παιδεία δὲν εἶναι
 ἡρήσιμος π.χ. εἰς τοὺς τεχνικούς. Εἰς τὸ μέλλον καὶ οἱ τεχνικοὶ θὰ εἶναι πιθανῶς
 πολὺ περισσότερον ἀπὸ σήμερον ἡγετικοὶ παράγοντες ἐν τῇ δημοσίῳ βίῳ εἰς πολ-
 λὰς περιπτώσεις καὶ εἰς ἐδαφικὰ πλαίσια εὐρύτερα τῶν σημερινῶν. Μόνοι δ' αἱ
 γνώσεις δύνανται ἐν μέρει νὰ προσκτηθῶσι καὶ κατὰ τὴν ὥριμον ἡλικίαν. Τοῦ-
 ναντίον τὰ διώματα πλουτίζουν τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν κατὰ τὴν ἐφηβείαν μόνον
 καὶ κατὰ τὴν πρώτην νεανικὴν ἡλικίαν. Ἄνευ δ' ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐξοπλι-
 σμοῦ ἐκ τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, οἱ μεγάλοι τεχνι-
 κοὶ — ὅσονδήποτε μεγάλοι ὡς τεχνικοὶ — δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν τὸ ἠθικὸν
 ἀνάστημα τὸ ἀναγκαῖον ἵνα τύχῃσι κοινῆς ἀναγνωρίσεως ὡς μέλη συλλογικῆς
 δικαιοσύνης π.χ. εἰς διενέξεις μεταξὺ δλοκλήρων λαῶν καὶ ἵνα καταστῶν ἡγετι-
 καὶ φυσιογνωμίαι εἰς τὸν κόσμον τοῦ μέλλοντος. Οὐδ' αὐτὸς π.χ. ὁ Μὰξ Πλάνκ ἢ ὁ
 Ἄϊνστάϊν θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐνσαρκώσῃ τὸν τύπον τοιαύτης ἐνδὸς ὑπερεθνικῆς προ-
 σωπικότητος. Μόνον ἂν εἶχε συμβῆ νὰ ἔχη συνδυασθῇ καθ' ὑπόθεσιν τὸ ἐπιστημο-
 νικὸν πνεῦμα τοῦ μετὰ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν ἐνδὸς Βερτράνδου Ράσσελ καὶ μετὰ τὴν
 κλασσικὴν μόρφωσιν ἐνδὸς Ἐδουάρδου Ἐρριώ καὶ μετὰ τὴν χριστιανωσύνην ἐνδὸς
 Φραγκίσκου Μωριάκ καὶ μετὰ τὸν ἀνθρωπισμὸν ἐνδὸς Ἀλβέρτου Σβάϊτσερ, θὰ ἦτο
 δυνατὸν οὗτος νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν ὡς φυσιογνωμία «μεγάλου ἀνδρός» παγ-
 κοσμίου κύρους.

Ὁ τύπος ἐνδὸς τοιοῦτου «μεγάλου ἀνδρός» μένει ἐπὶ τοῦ παρόντος μέσα εἰς
 τοὺς πόθους καὶ εἰς τὰ ὄνειρα τῶν λαῶν, οἵτινες αἰσθάνονται μεγίστην ψυχικὴν
 κόπωσιν συνεπείᾳ τῆς ἑλλείψεως ὀργανωμένων θεσμῶν καὶ εὐταξίας εἰς τὸν
 κόσμον.

Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ δὲν ἔχει τοιαύτην τινὰ φυσιογνωμίαν νὰ ἐπιδείξῃ,
 ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ἄλλὰ καὶ οὗτος ὑπῆρξε «προχριστιανικός», ἐν δὲ
 τῇ ἐκπολιτιστικῇ αὐτοῦ ἔργῳ ἀνέπτυξε δρασίαν προεχόντως δυναμικὴν, συμ-
 φῶνως πρὸς τοὺς δρους ζωῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ δεύτερον δὲ μόνον λόγον
 ὀργανωτικὴν, ἐκλιπὼν ἄλλως τε πολὺ ἐνωρίς, ὡς γνωστόν. Εἰς τοὺς κύκλους τῶν
 μεγάλων τεχνικῶν τοῦ μέλλοντος θὰ ἴδωσιν ἴσως τὸ φῶς οἱ τοιοῦτοι ἀναμενόμενοι
 Μεσσοίαι τῶν γέων καιρῶν, ἂν αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι καταστῆ δυνατὸν νὰ δώσουν
 τὸν τύπον τῶν «μεγάλων», πού νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ φωτισμένοι ἄνθρωποι,
 ἱκανοὶ νὰ ἀναπτύξουν παγκοσμίαν ἀκτινοβολίαν καὶ νὰ ἀσκήσουν ἠθικὴν ἐπιβολὴν
 ὑπερεθνικὴν.

Τώρα οἱ μεγάλοι τεχνικοὶ εἶναι μισθωτοὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν εἰς τὰς
 ἰσχυρὰς χώρας τῆς γῆς κυβερνώντων καὶ ἐργάζονται ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν των καὶ
 ὑπὸ τὰς διαταγὰς των, μοιλοῦντι τὸ ἔργον των «πληροὶ τὸν αἰῶνα» καὶ ὡς τοιοῦ-

τον θά μείνη εἰς τὴν ἱστορίαν. Εἰς τὴν περίπτωσίν των ἐπαναλαμβάνεται — ἐπὶ ἄλλου τομέως πολιτιστικῆς δράσεως — ἡ ἱστορία τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ κλασσικοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, οἵτινες ἐλάμπρυναν τὸν αἰῶνα ἐνδὸς τῶν Λουδοβίκων καὶ «ἐπλήρωσαν πνεύματος» αὐτὸν καὶ κατέστησαν αὐτὸν αἰῶνα τοῦ βασιλέως — ἡλίου, ὡσαύτως δ' ἡ ἱστορία τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ μουσουργῶν τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου αἰῶνος, οἵτινες, ὡς μισθωτοὶ εἰς γερμανικὰς ἀυλὰς, «ἐγέμισαν μὲ τὸ πνεῦμα των» τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, τὰ δ' ἀθάνατα ἔργα των εἴλκυσαν πρὸς τὴν ἀθανασίαν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν «μισθωσάντων τὰς ὑπηρεσίας των» πριγκήπων. Πράγματι δ' οἱ τελευταῖοι, τὸ ὅτι δὲν ἔχουν εἰσέτι λησμονηθῆ, τὸ δεῖν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν τύχην των νὰ συνδεθῶν μὲ τοὺς μεγάλους ἐκείνους δημιουργοὺς, ὧν εἶχον καταστῆ κατὰ τινὰ τρόπον οἱ μαικῆναι.

Ἐ ρ. :— Πιστεῦτε ὅτι ὅσα εἶναι σήμερον ἀπροσέλαστα ἰδεώδη θὰ καταστοῦν ἰάποτε πραγματικότητες, ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀρχαὶ θὰ παύσων νὰ ἀποτελοῦν τι ἀσυμβίβαστον πρὸς τὰς ἐπὶ διεθνῶν σχέσεων ἐνεργείας καὶ ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς θὰ συμβῆ ἴαποτε νὰ ὑπερισχύῃ καὶ εἰς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν—ἀκόμη καὶ εἰς τὰς μεταξὺ λαῶν σχέσεις—ἐναντι τῆς ἰδιοτελείας, τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ ὀμοῦ ρεαλισμοῦ ;

Ἄ π. :— Θὰ χρειασθῆ μακροχρόνιος ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτοκαλλιέργεια — ὄχι πλέον ἀτόμων, ἀλλ' ὀλοκλήρων λαῶν—διὰ νὰ ἀποτελέσῃ βίωμα καὶ παράδοσιν καὶ κανόνα ζωῆς ἢ νομιμότης τοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς εὐρέα πεδία, διὰ νὰ γίνων αἱ ἀρχαὶ τοῦ οὐμνισμοῦ πραγματικότης εἰς διαμέτρημα συλλογικὸν καὶ διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ὁ πλουτισμὸς τοῦ συναισθηματος καὶ ἡ ἀποδοτικὴ ἀγωγή εἰς τὰς βουλευτικὰς κλίσεις εἰς πλαίσια ὑπερακοντίζοντα τὰς ἐπὶ μέρους ἀτομικὰς περιπτώσεις καὶ μετρούμενα μὲ τὰ μέτρα πολυπληθῶν τάξεων ἡγετικῶν εἰς ὀλοκλήρους χώρας, εἴτε τὴν πολιτικὴν εἴτε τὴν πνευματικὴν τῶν χωρῶν ἐκείνων ἡγεσίαν ἐκπροσωποῦν αἱ τάξεις αὗται. Παρ' ὅσα ἐλπιδοφόρα προμηγνύματα μᾶς στέλλουν ἀπὸ ὠρισμένους τόπους ἀπὸ τῶρα αἱ μορφαὶ ὀμαδικῆς ζωῆς καὶ τὰ ἐκεῖ κρατοῦντα ρεύματα ἰδεῶν—π.χ. ἀπὸ τοὺς σκανδιναυικοὺς λαοὺς—θέλει ἀπαιτήσῃ, νομίζω, λίαν μακροχρόνιον διαδικασίαν ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος αὐτοκατεργασία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος, μέχρις ὅτου τοῦτο φθάσῃ εἰς ἕν τοιοῦτον θαυμαστὸν ἐπίτευγμα. Λέγων δ' «εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος» δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν στενὴν γεωγραφικὴν ἡπειρωτικὴν ἔννοιαν. Ἐννοῶ ἕν γένει τὰς μετεχούσας τῆς δυτικῆς παιδείας χώρας, τὰς κληρονόμους τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος χρονικὴ ἀπόστασις εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλεφθῆ, διότι ὁ τρόπος προγνώσεως τόσον μακροπροθέσμου δὲν ὑπάρχει. Φαίνεται πάντως ὅτι ἡ ὀργάνωσις θεσμῶν πιθανώτατα θέλει προηγηθῆ. Οἱ θεσμοὶ οὗτοι θὰ προλαμβάνουν τὰ δεῖνὰ τὰ παρόμοια μὲ ἐκεῖνα ἄτινα εἰς τὸ βασικὸν ἐρώτημά σας εἴχετε ἀναφέρει, πολὺ πρὶν τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου (μὲ συλλογικὸν νόημα) ἀποστραφῆ αὐτά.

Εἰς τὰ κλασσικά μας κείμενα, ὡς εἰς τῶν ὀρισμῶν τοῦ φιλοσοφοῦντος ἀναφέρεται καὶ ὁ ἐξῆς : «Ἐκεῖνος ὅστις θὰ ἐτήρει τὴν αὐτὴν ἠθικὴν στάσιν εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἐξαναγκασμὸς καὶ αἱ κυρώσεις τοῦ νόμου δὲν ὑπῆρχον». Ἐν τούτοις τὸ ἀρχαῖον ἄστυ δὲν ἔμεινε θεβαίως ἄνευ νόμων, οὐδ' ἄνευ πολιτικῆς ἐξουσίας, μέχρις οὐ ἀποδώσῃ τοὺς καρπούς τῆς ἢ ἀγωγῆ τῶν νέων ὑπὸ ἔποψιν βουλευτικῶν κλίσεων, οὐδ' ἐξήρησε τὴν εὐταξίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τρόπον ζωῆς ἐκ μόνῃς τῆς ἀγαθῆς προαιρέσεως τῶν πολιτῶν. Οἱ νομοθεταὶ καὶ οἱ ἀρχον-

τες ἐκεῖ προηγήθησαν τῶν παιδαγωγῶν. Ὁ νόμος καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν σεβασμὸς εἶχον ἀποκτήσει βασικὴν σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν τῆς πολιτικῆς κοινότητος, ἀνδὲ τις ξένος ἔλεγεν εἰς Ἑλλάδα, ὅτι ἀρκετὸν εἶναι νὰ ἔχη ὁ νόμος κατασταλτικὴν ἐνέργειαν, θὰ ἐθεωρεῖτο παρ' αὐτοῦ οὐχὶ ἀπλῶς ὡς θάρβαρος (διότι καὶ εἰς τὰς μὴ ἑλληνικὰς χώρας ἔννομος τάξις τοῦλάχιστον ὑφίστατο, ἔστω καὶ ὑπὸ τὸ ἀνελεύθερον καθεστῶς τῆς ἀπολυταρχικῆς ἐξουσίας τῶν ἀσιατῶν π.χ. βασιλέων), ἀλλ' ὡς προερχόμενος ἐκ κοινωνίας ἀγρίων. Καὶ ὁμοίως ἡμεῖς, οἱ κατὰ εἴκοσι πέντε περίπου αἰῶνας μεταγενέστεροι, στερούμεθα σχεδὸν θεσμῶν εἰς τὰ ὑπὸ τῆς ἰδικῆς μας ἐποχῆς καὶ τῶν ὄρων τῆς συγχρόνου ζωῆς ἐπιβαλλόμενα πλαίσια ἢ ἔχομεν τοιοῦτους ὑπὸ μορφήν ὑποτυπώδη ἀκόμη, ἰδίᾳ δὲ δὲν ἔχομεν εἰσέτι κατορθώσεις νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν προληπτικὴν τοῦ νόμου ἀποστολήν, ὡς κατεδείχθη εἰς πολλὰς ἱστορικὰς περιστάσεις, τελευταίως δὲ καὶ κατὰ τὴν τραγικὴν δωδεκαετίαν 1933-1945, ὁπότε ἦ ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ λαβοῦσα χώραν κάθαρσις τοῦ δράματος δὲν κατέστη δυνατόν νὰ γίνῃ εἰμὴ κατὰ τρόπον κατασταλτικόν—μολονότι καὶ διὰ θιβλίου των εἶχον προπετῶς οἱ κακοποιοὶ ἐγκαίρως προειδοποιήσει τὸν κόσμον περὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν σχεδιαζομένων κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος δεινῶν—καὶ φυσικὰ μὲ πολλὴν καθυστέρησιν, λόγῳ τῆς ἀνυπαρξίας προληπτικῆς ἐπεμβάσεως καὶ τῆς ἐν τῇ μεταξύ ἐξαπλώσεως τοῦ κακοῦ, καὶ μετὰ πολὺν ὀλεθρον ψυχῶν, ἰδίᾳ δ' ἦθος καὶ κατόπιν ἀνηκούστου πτώσεως τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών, μέσα εἰς ἓν περιβάλλον ἀνομολογήτων ἱατρικῶν πειραματισμῶν καὶ κλιβάνων καὶ κυνηγημένων ἀνθρωπίνων κοπαδιῶν καὶ θαλάμων ἀσφυκτικῶν ἀερίων καὶ ἄλλων εἰκότων ἀπίστευτης ἐντροπῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος.

Ἐ ρ. :—Δὲν πρέπει λοιπὸν εἰς λαὸς νὰ διεκδικῇ αὐτοδυνάμως τὰ δίκαιά του, ὅταν πιστεύει ὅτι ἔχει δίκαια, τὰ ὁποῖα οἱ ἰσχυροὶ τῆς γῆς δὲν ἀναγνωρίζουν ἢ τὰ καταπατοῦν;

Ἄ π. :—Ὁ κόσμος μας ἔχει γίνῃ τόσο μικρὸς, ὥστε εἴμεθα ὑποχρεωμένοι οἱ λαοὶ τῆς συγχρόνου οἰκουμένης νὰ ζῶμεν εἰς μίαν ὀργανωμένην κοινωνίαν ἔθνων, ἐγκαθιδρύοντες θεσμοὺς οἱ ὁποῖοι νὰ συνδυάζουν τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν δικαιοκρασίαν μὲ τὴν ἱκανότητα ἀποτελεσματικῆς ἐπεμβάσεως εἰς περιπτώσεις κινδύνου συρράξεως. Διεκδικήσεις καὶ διενέξεις πάντοτε θὰ ὑπάρχουν. Εἶναι δ' ἀνθρώπινον ἕκαστος τῶν δειστανόμενων νὰ πιστεύῃ ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι μὲ τὸ μέρος του. Ἐκεῖνο ποῦ συνιστᾷ ἐπιτακτικὸν ἠθικὸν χρέος τῆς γενεᾶς τῶν πρεσβυτέρων ἔναντι τῶν γενεῶν ποῦ ἔρχονται, δὲν εἶναι νὰ συντελέσῃ αὕτη εἰς τὸν τερματισμὸν τῆς γενέσεως διαφορῶν—αὐτὸ εἶναι ποῦ θὰ ἀπετέλει οὐτοπίαν—ἀλλὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ σὺν τῇ χρόνῳ θεσμοὺς εὐταξίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν λειτουργοῦντας μὲ ἀποτελεσματικότητα, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐλαυνομένους εἰς τὰς κρίσεις καὶ τὰς ἀποφάσεις των ἀπὸ παράγοντας διαφόρους τῶν μέχρι τοῦδε βαρυνόντων, ἀπὸ νοτροπίων, ὅπου πνευμά τι εὐθύτης καὶ ἀντικειμενικότητος καὶ δικαιοσύνης ἀνάλογον μὲ τὴν πραιτωρικὴν aequitas θὰ ἀντικαταστήσῃ σὺν τῇ χρόνῳ τὴν ἀποκλειστικὴν μέχρι σήμερον ἐπικράτησιν τοῦ ἐγωκεντρικοῦ πνεύματος ἀκράτου πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ἄν ἀληθῆς δικαιοσύνη δὲν ἀπονέμεται ἀπὸ τοὺς ὀργανισμοὺς τοὺς ἐντεταγμένους εἰς τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς, τοῦτο ἀποτελεῖ θέμα βελτιώσεως τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς λειτουργίας των, ὅχι δὲ λόγον ἀποσκορακισμοῦ των. Ἄν ἀφ' ἑτέρου αἱ ἀποφάσεις των εἶναι ἀπλῶς πλατωνικαὶ (συστάσεις, ὑποδείξεις), ἀν λείπη ἀπ' αὐτῶν ἡ οὐσιαστικὴ ἐξουσία

καὶ ἡ δύναμις, τοῦτο ἀποτελεῖ θέμα ἐνισχύσεως τῶν ἐν λόγῳ θεσμῶν. Ἐἴτε εἰς τὸ ἔν εἴτε εἰς τὸ ἄλλο συνίστανται τὰ μειονεκτήματά των εἴτε εἰς ἀμφοτέρω, ἐν εἶναι βέβαιον: ὅτι δὲν εἰμποροῦμεν πλέον νὰ κάμωμεν χωρὶς αὐτοὺς. Ὁ κόσμος μας ἔχει γίνοι τόσον μικρός, τὰ δ' ἄλλα τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν τεχνολογικὴν πρόδον εἶναι τῶρα τόσον μεγάλα, ὥστε ἡ προοπτικὴ συνεχίσεως τῆς πολιτικῆς ἀποδιοργανώσεως τῆς οἰκουμένης νὰ εἶναι ἀποκεκλεισμένη. Εἰς τὰς μεγάλας καὶ ἰσχυράς χώρας, τόσον εἰς τὴν Ἀνατολήν ὅσον καὶ εἰς τὴν Δύσιν, καιρὸς εἶναι νὰ γίνῃ κοινὴ συνείδησις, ὅτι πλησιάζει ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν εἰς νέον τομέα ἀνθρωπίνης ἐπιδόσεως — δηλαδὴ εἰς τὴν δημοσίαν δρᾶσιν, εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν — θὰ ἀρχίσουν νὰ ἐμφανίζονται φυσιογνωμίαι μεγάλων ἀνδρῶν, τοῦθ' ἕπερ πράγματι διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν ἱστορίαν θὰ γίνῃ. Ἔως τῶρα δὲν εἶχομεν μεγάλους παρὰ μόνον εἰς τὴν τεχνικὴν, εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν, εἰς τὴν διανόησιν κλπ. Οἱ νέοι ὄροι ζωῆς ἐπὶ τοῦ πλανήτου μας μᾶς κάμνουν νὰ πιστεύωμεν ὅτι πλησιάζει καὶ ἡ σειρά τῶν μεγάλων ὀργανωτῶν εἰς τὴν δημοσίαν καὶ τὴν πολιτικὴν ζωὴν, οἵτινες θὰ ἀντικαταστήσουν τοὺς σημερινοὺς τοπικοὺς πολιτικοὺς ἡγέτας.

Κάθε αἰὼν ἔχει τὰ αἰτήματά του καὶ τὰ μεγάλα πνευματικὰ του ρεύματα, τὰ ὁποῖα καθορίζονται ἀπὸ τὰς βασικὰς συνθήκας συλλογικῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὰς ζωτικὰς διαδικαστικὰς ἀνάγκας τῆς κάθε ἐποχῆς. Δὲν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ διατυπωθῇ ἡ πρόβλεψις, ὅτι μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας φέρ' εἰπεῖν γενεὰς θὰ ἔχωσιν ἀμβλυθῆ — συνεπεία τῆς ἀκρως ἱκανοποιητικῆς τεχνικῆς ἀναπτύξεως καὶ μακρῶν εἰρηνικῶν περιόδων καὶ τῆς κατ' ἀκολουθίαν τούτων εὐημερίας ἐν τῷ κόσμῳ — τὰ ἰδεολογικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα τὰ κληροδοτηθέντα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐκδιομηχανίσεως ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ ἀριθμητικῆς αὐξήσεως τῶν ἐργατῶν βιομηχανίας, θὰ ἔχωσι δὲ πιθανῶς ἄλλα ζητήματα, ἔτι σοβαρώτερα, προσλάβει ἀπροσδόκητον δξυτήτα, ὡς π.χ. τὸ πρόβλημα τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ καθ' ἑνιαῖον τρόπον ἀντιμετωπιζόμενον ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης. Τὸ ζήτημα τοῦ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων θὰ συζητῆται κατὰ πᾶσαν βεβαιότητα ὡς τὸ ὀλιγώτερον ἀντιανθρωπιστικὸν σχετικῶς μέσον — μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῶν λοιμῶν καὶ τῶν πολέμων, οἵτινες ἐπὶ μακρὰς χρονικὰς περιόδους εἶχον ἀποτελέσει εἰς τὸ παρελθὸν ἄλογον ρυθμιστικὸν ἀπὸ ἀριθμητικῆς μόνον πλευρᾶς παράγοντα, παρόμοιον μὲ τὰς θεομηνίας καὶ τὰς τυφλὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, διὰ τὰς ὁποίας ὁ συντελεστὴς τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς ποιότητος εἶναι ἀνύπαρκτος — ἐν συναρτήσει δὲ πρὸς αὐτὸ καὶ πρὸς τὰ ληπτέα ἀντίστοιχα κανονιστικὰ μέτρα, μεγάλα ἀντίρροπα ἰδεολογικὰ ρεύματα θέλουσι διαπνέει τὰς οὐχὶ πάντοτε ἡρέμους συζητήσεις τῶν «ἐκπροσώπων» εἰς τοὺς γενικῆς δικαιοδοσίας Ὄργανισμοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: Τὸ μὲν ἔχον φιλοσοφικὴν καὶ οὐμανιστικὴν θεμελίωσιν καὶ προβάλλον ὡς κεντρικὴν ἰδέαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἰδεῶδες τῆς ἰσότητος καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν παράδοσιν, τὸ δ' ἐπικαλούμενον ἀπόψεις ἀνωτέρας σκοπιμότητος καὶ καλοῦν τοὺς ἐγχερώμους εἰς τινὰς θυσίας καὶ ἐπιδεικνύον ἰδίᾳ τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ἕπερ, ὑπὸ τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς μὲ τοὺς μόχθους χιλιετηρίδων ἀνεγερθέν, ἀποτελεῖ τὸ ἐγκαλλώπισμα καὶ τὸ καύχημα τοῦ ὅλου γένους.

Ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημά σας τὸ σχετικὸν μὲ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ καιροῦς, νομίζω

δτι βασικὸν αἶτημα τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος μας, ἴσως δὲ καὶ πολλῶν δεκαετηρίδων τοῦ ἐπομένου, θὰ εἶναι ἡ ἐγκαθίδρυσις θεσμῶν. Ὁ κόσμος μας διψᾷ διὰ νόμον καὶ τάξιν, διότι γνωρίζει δτι χωρὶς τὰς βασικὰς αὐτὰς τῆς ὀμαδικῆς ζωῆς προϋποθέσεις, οὐδὲν πολιτικὸν ἢ κοινωνικὸν σύστημα εἶναι δυνατόν νὰ χαρίσῃ εἰς αὐτὸν τὴν εὐημερίαν ἣ καὶ νὰ τῷ ἐξασφαλίσῃ ἀπλῶς τὴν ἐπιδύωσιν. Ὡς κατὰ τὸν 19ον ἢ ἀνάγκη τῆς ἐπιψηφίσεως συνταγματικῶν χαρτῶν καὶ τῆς ἀποκτήσεως συνταγματικῶν πολιτευμάτων εἶχε καταστῆ κοινὴ πίστις πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, οὕτω κατὰ τὸν τρέχοντα αἰῶνα ἢ ἀνάγκη τῆς ἀποκτήσεως Καταστατικοῦ Χάρτου καὶ Ὁργανισμοῦ ἀπηλλαγμένου ἀδυναμιῶν ἔχει καταστῆ κοινὴ συνείδησις πανταχοῦ τοῦ κόσμου. Ἡ γενικὴ προσδοκία καὶ εὐχὴ εἶναι νὰ ὑπάρξουν καὶ οἱ ἀντικειμενικοὶ ὄροι οἱ καθιστῶντες δυνατόν τὴν δλοκλήρωσιν τῶν θεσμῶν μας.

Ἐρ. : — Καὶ ὕστερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ παθήματα τῶν πατέρων μας καὶ τὰ διδάγματα ἐκεῖνα τῆς πικροτάτης πείρας, δὲν ἔχομεν ἡμεῖς οἱ σύγχρονοι ἄνθρωποι ἀντιληφθῆ πῶσον ἀπαραίτητον εἶναι νὰ δοθῆ ἐντελεστέρα μορφή εἰς τοὺς θεσμοὺς αὐτοὺς ;

Ἀ π. : — Δὲν ἀρκεῖ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν τινες, οὐδὲ καὶ νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν οἱ πολλοί, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάρξουν καὶ οἱ ἀντικειμενικοὶ ὄροι οἱ καθιστῶντες δυνατόν τὴν μίαν τοιαύτην τῶν θεσμῶν μας δλοκλήρωσιν. Θὰ χρειασθῆ δ' ἐξέλιξις λίαν μακροῦ χρόνου, μέχρις ὅτου ὑπάρξουν αὐταὶ αἱ προϋποθέσεις. Ἄν εἰς ἓν καταρτιζόμενον κείμενον διαδικασίας παρελείπετο δλόκληρον τὸ περὶ ἐκτελέσεως κεφάλαιον, θὰ ἐθεωρεῖτο — ἔστω καὶ εἰς παλαιᾶν ἀπολίτιστον ἐποχὴν — θὰ ἐθεωρεῖτο ἀσυγχώρητον ἓν τοιοῦτον κενόν, θὰ προεκάλουν δὲ τὴν γενικὴν κατάκρισιν ἐκεῖνοι οἵτινες ἤθελον ἀναμείνει νὰ ἐκδοθῆ ἡ πρώτη δικαιοδοτικὴ κρίσις διὰ νὰ μεριμνήσουν τότε μόνον ἓν σπουδῆ καὶ ἐκ τῶν ἐγόντων περὶ τοῦ τρόπου ἐκτελέσεως αὐτῆς καὶ περὶ τῆς συγκροτήσεως προχείρου ἐκτελεστηρίου δυνάμεως χάριν μιᾶς ἀτομικῆς περιπτώσεως. Εἰς τοὺς νεοπαγεῖς καθολικοῦ κύρους καὶ οἰκουμενικῆς ἐκτάσεως ἐφαρμογῆς θεσμοὺς μας ἓν τοιοῦτον κενόν οὔτε ἀσύγγνωστον κρίνεται οὔτε τὴν κατάκρισιν προκαλεῖ. Καὶ εὐλόγως, διότι δὲν ὀφείλεται εἰς λησμοσύνην ἢ ἀμέλειαν ἢ ἀνικανότητα τῶν νομοθετῶν, ἀλλ' εἰς ἀνυπερβλήτους ἐπὶ τοῦ παρόντος δυσχερείας — τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ταύτην στιγμὴν καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐγγὺς μέλλον — συνεπιεῖα μιᾶς καταστάσεως πραγμάτων, ἣτις μᾶς ἔχει ἐκ μακρᾶίνου ἱστορικῆς παραδόσεως κληροδοτηθῆ. Ἐν τούτοις τὸ γεγονός δτι ἡ πκράλειψις ἔχει τὴν δικαιολογίαν τῆς, δὲν καθιστᾷ αὐτὴν ὀλιγώτερον δεινήν, οὐδὲ μιοὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς τρομεροὺς κινδύνους. Δι' ὃ καὶ οἱ ἀξιώτεροι ἄνθρωποι ἐκ τῆς δυτικῆς πνευματικῆς κοινότητος — ὄχι μόνον τῆς «εὐρωπαϊκῆς» ὑπὸ ἔννοιαν χώρου, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐρεῖαν καὶ ἐδῶ ἔννοιαν τῶν μετεχόντων τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας λαῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὄλοι οἱ ἀγγλοσάξωνες καὶ οἱ καναδοὶ κλπ. — παρηκολούθησαν τὴν πρό τιος χρόνου ἀποστολὴν ἀστυνομικῆς δυνάμεως εἰς τὴν Διῶρυγα μὲ συγκίνησιν καὶ μὲ ἀνάμικτα αἰσθήματα χαρᾶς καὶ λύπης. Χαρὰς μὲν, διότι ἐθεώρουν ἓν τῷ προσώπῳ τῶν εὐαρίθμων ἐκεῖνων στρατιωτικῶν τμημάτων ἐνσαρκωμένον — ἔστω καὶ ὑπὸ μορφὴν ὤχρου ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀπεικάσματος — ἓν δνειρον αἰῶνων, τὸ ἰδεῶδες τοῦ νόμου καὶ τῆς τάξεως, καὶ ἔβλεπον νὰ ροδοχαράξῃ διὰ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ζοφερὸν ὀρίζοντα τῆς προτέρας μέχρι τοῦ 1919 πολιτικῆς ἀναρχίας (ἦτοι τῆς ἐλλείψεως Ὁργανισμοῦ καὶ Καταστατικοῦ Χάρτου) ἓν φωτεινότερον μέλλον, τὸ ὅποτον τὰ τέκνα μας ἦ τὰ τέκνα τῶν τέκνων μας θὰ

προλάβουν ἴσως νὰ ἴδουν πραγματοποιημένον. Λύτης δὲ διότι ὁ παράγων οὗτος τοῦ νόμου καὶ τῆς εὐταξίας δὲν ἔχει μονιμώτερον χαρακτήρα, ἀλλὰ συνεκροτήθη «ἐπ' εὐκαιρίᾳ» μόνον, εἶναι δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ὀλικῶς ἀνίσχυρος, ἀσκῶν ἠθικὴν μόνον ἐπιβολήν.

Ἐ ρ. : — Ἡ τοιαύτη ἔλλειψις πάσης οὐσιαστικῆς ἰσχύος καὶ τὰ ἄλλα τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν μειονεκτήματα, προκειμένου περὶ ζητημάτων τόσοσιν ζωτικῶν καὶ πρωταρχικῆς διὰ τὴν σύγχρονον ζωὴν σημασίας, δὲν θὰ ἠδύναντο οὐδ' αὐτὰ νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς συμπτώματα πολιτιστικῆς κρίσεως τῆς ἐποχῆς μας ;

Ἄ π. : — Ὅχι, διότι καὶ παλαιότερον, ἰδίᾳ δὲ πρὸ τοῦ 1919, δὲν ἦσαν τὰ πράγματα εἰς καλλίτεραν κατάστασιν. Ἀληθῆς πολιτιστικὴ κάμψις σημειοῦται δσάκις κατὰ τινα ἐποχὴν ὁ βίος τῶν ὀργανωμένων κοινωνικῶν ομάδων ἢ τῶν λαῶν θάινει πρὸς τὸ χειρότερον, εἴτε ἐπὶ τοῦ ὀλικῶς εἴτε ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ πνευματικῶς καὶ τοῦ ἠθικῶς ἐπιπέδου. Τὰ ἀσθενῆ σημεῖα τῶν συγχρόνων εὐρείας ἐφαρμογῆς θεσμῶν μας, περὶ ὧν ἐγένετο ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν τελευταίαν ἐρώτησίν σας, δὲν εἶναι ἐνδεικτικὰ ἐπιδεινώσεώς τινος τῆς καταστάσεως, δοθέντος ὅτι πρὸ τῶν θεσμῶν τούτων δὲν ὑπῆρχον ἄλλοι καλλίτεροι. Ὁ παρελθὼν ἱστορικὸς βίος μαρτυρεῖ κατὰστασιν ἀγριωτέραν.

Ἐ ρ. : — Ὑπάρχουν πράγματι τοιαῦτα ἀσθενῆ σημεῖα καὶ ποῖα αἱ ἐκδηλώσεις των ;

Ἄ π. : — Ὅθ ἤρκει νὰ ἀναμνησθῇ τις τῆς προσφάτου περιπτώσεως, καθ' ἣν δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀποσταλῇ ἀστυνομικὴ δύναμις εἰς σκληρῶς δοκιμασθεῖσαν χώραν τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, καθ' ἣ ἐγένετο εἰς τὴν Διῶρυγα, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, καὶ μὲ συγχρονισμένον ρυθμὸν. Ἐν τούτοις ἡ ἀναδιοργάνωσις τῶν θεσμῶν — ὅταν τὴν καταστήσουν δυνατὴν οἱ ἐν μέλλοντι ἀντικειμενικοὶ ὁροὶ — θὰ ἔχη ἔκτασιν γενικωτέραν. Ἐχομεν τὴν γνώμην ὅτι τελικῶς θὰ ὑπάρξουν Ἐκτελεστικὸν συλλογικὸν καὶ διπλῆ Συνέλευσις (ἢ μὲν ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν κατὰ τὸ ἦδη ἐν ἰσχύϊ σύστημα περίπου, ἢ δ' ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν πληθυσμῶν, ἐκλεγομένων διὰ καθολικῆς καὶ ἀμέσου ψηφοφορίας) καὶ ὅτι καὶ τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ — οὗτινος ἢ ὑπαρξῆς θὰ καθιστᾶ περιττὸν τὸ Συμβούλιον Ἀσφαλείας καὶ θὰ δώσῃ ἐντελῶς ἄλλην μορφήν εἰς τὴν Γενικὴν Γραμματεῖαν — θὰ ἀναδεικνύνται δι' ἀμέσου ἐκλογῆς ἐκ πίνακος καταρτιζομένου ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, ἐν κοινῇ συνεδριάσει τῶν δύο σωμάτων. Ὅτι προσωπικότητες παγκοσμίου κύρους καὶ ἀπολαύουσαι κοινῶς σεβασμοῦ θὰ περιλαμβάνωνται εἰς τὸν πίνακα τοῦτον. Ὅτι εἰς τὰ πλαίσια τοῦ προσεχοῦς σταδίου ἐκπολιτισμοῦ τοῦ γένους μας θὰ καταστῇ δυνατὴ ἢ διαμόρφωσις τοιούτου εἴδους προσωπικότητων καθολικοῦ κύρους καὶ εἰς τὸν στίβον τῆς δημοσίας ζωῆς, ἀντιστοίχων πρὸς ἐκεῖνας τὰς ὁποίας ὁ 19ος αἰὼν (ἐν τινὶ δὲ μέτρῳ καὶ ὁ ἰδικός μας) ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τοὺς κύκλους τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης καὶ τοῦ πνεύματος. Ὅτι οἱ μεγάλοι οὗτοι ἄνδρες, ὧν τὸ ἀνώτερον ἦθος, τὴν ἀντικειμενικότητα κρίσεως, τὴν ἱκανότητα εὐθυδικίας καὶ τὴν ἐν γένει ἠγετικὴν προσωπικότητα θέλουσι διαπλάσει μακρὰ παράδοσις γενεῶν τινων καὶ πολλὰ δεκαεταῖα ἀγωγῆς, θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ αἰσθάνωνται ἑαυτοὺς ὡς τεταγμένους «εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀνθρωπότητος», θεωροῦντες τὸν κ. Τρίγκβε Λῆ π.χ. ὡς μακρυνόν των προκάτοχον ἐν ἀντιστοίχῳ ἀνισχύρῳ δράσει εἰς ἀρχαίους ὑποτυπώδεις θεσμούς. Καὶ ὅτι διὰ τὰ μέλη τοῦ Δικαστηρίου διεθνῶς δικαιοσύνης θὰ ἰσχύῃ σύστημα ἀναδείξεως ἐγγυώμενον τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ

δικαστικοῦ τούτου σώματος, ὅπερ σύστημα θὰ ἡδύνατο νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς διὰ τῆς ψήφου τῶν ἀπομενόντων ὑποδείξεως τῶν διαδόχων τῶν ἐκάστοτε ἐξερχομένων μελῶν.

Ἰπὸ τούτων ὅρων τούτους θὰ ἡδύνατο νὰ ἐχῆ ἡ Συνέλευσις κανονιστικὴν ἐξουσίαν, ἀντὶ τῆς νῦν ἰσχυροῦσης «ἀρμονιότητος συστάσεων». Θὰ ἡδύνατο κατ' ἀκολουθίαν τούτου νὰ γίνῃ ἐγκαθίδρυσις θεσμῶν ἐχόντων τὸ ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν συγχρόνων ἀπολύτων ἑπλων, ἐγγυωμένων δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ὑπαρξίν ἀστυνομικῆς δυνάμεως ἐπαρκῶς ἰσχυρᾶς, πάντοτε δ' ἐτοίμης πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν λαμβανομένων μέτρων καὶ ἀποφάσεων, ὡσαύτως δ' ἐγγυωμένων παραλλήλως τὸν περιορισμὸν τῶν τοπικῶν δυνάμεων εὐταξίας εἰς θεμιτὸν μέτρον, εἰς ὅσον δηλαδὴ ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ἐπιχώριον ἀσφάλειαν. Ὡς πρὸς δὲ τὸ Δικαστήριον, εἶναι προφανὲς ὅτι δέον νὰ ὑπόκεινται αἱ διενέξεις ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ ἄνευ ἀνάγκης ἐιδικῆς συγκατανεύσεως ἐκατέρου τῶν διαδίκων μερῶν — εἰς ἐκάστην ἀτομικὴν περίπτωσιν, καθ' ἃ ἰσχύει μέχρι τοῦ νῦν — ὅπως κριθῆ.

Εἰς τοιαῦτα πλαίσια νόμου καὶ τάξεως τὸ συλλογικὸν Ἐκτελεστικὸν θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ πανταχοῦ εὐρύτατον ἐκπολιτιστικὸν ἔργον, εἰς τομεῖς μορφωτικούς, πνευματικούς, κοινωνικούς, ἐπιστημονικούς, τεχνικούς καὶ εἰς πλείστας ἄλλας σφαίρας προόδου, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ παρεμποδίζηται ἢ παράλληλος δράσις καὶ ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα τῶν ἐπὶ μέρους χωρῶν ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀντικειμένων.

Ἐντούτοις, ἡ τοιαύτη δυνατότης θεσπίσεως νομικῶν αὐτόχρημα φραγμῶν εἰς τὴν τέως ἀπεριόριστον κυριαρχικὴν ἐξουσίαν ἐκάστης τῶν κατὰ μέρος πολιτειῶν, δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐπιτευγμάτων ἐκείνων, ἅτινα εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ προσδοκῶνται ἀπὸ τῆς μιᾶς δεκαετίας εἰς τὴν ἄλλην. Διὰ τὴν ὀριστικὴν διαμόρφωσιν τῶν θεσμῶν τοῦ συγχρόνου ἐσωτερικοῦ δημοσίου δικαίου ἀπητήθη ὁ ἐπάλληλος μόχθος καὶ ἡ προσπάθεια ὀλοκλήρων γενεῶν. Μακροτέρας ἴσως πνοῆς προσπάθεια θέλει ἀπαιτηθῆ διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν ἀναλόγων εἰς εὐρύτερα πλαίσια θεσμῶν, διὰ τὴν εὐδοκίμησιν τῶν ὁποίων ἀναγκαῖοι ἄλλως τε καὶ τὸ ἀρμόζον ψυχικὸν κλίμα, ἡ ἀτμόσφαιρα συγκαταθέσεως καὶ ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, μέχρι βαθμοῦ τινοῦ τοῦλάχιστον, πέραν δὲ ταύτης καὶ παράγων τις — ἔστω ἀσάθμητος — κοινῆς βαθείας εἰς τοὺς θεσμοὺς πίστεως καὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ κύρους, τοῦ ἤθους καὶ τῆς ἀντικειμενικότητος τῶν ἐνσαρκούντων αὐτοὺς δημοσίων ἀνδρῶν, ὅτινες θὰ διαφέρωσι πολὺ ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μὲς τοπικοὺς ἡγέτας. Περαιτέρω δ' ἀναγκαῖοι προθυμία τῶν «ἐκπροσώπων» πρὸς συνεργασίαν καὶ πνεῦμα μὴ ἀποστέρησον καὶ ἐνδεχομένας ἀμοιβαίας τιμὰς ὑποχωρήσεις εἰς δεδομένας περιπτώσεις. Καὶ ἔμως, παρὰ τὰς τοιαύτας σοδαρὰς δυσχερείας, ἐν εἶναι βέβαιον: ὅτι ἔλλειψις τοιούτων θεσμῶν καὶ ἐπιβίωσις τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι πράγματα ἀσυμβίβαστα. Ἔχει χιλιάκις λεχθῆ, ὅτι ἡ προϋοῦσα πρὸς ἐντελεστέρας μορφᾶς πολιτισμοῦ πορεία θέλει ἀνεπαισθητῶς ἀνακοπῆ — μάλιστα δὲ καὶ αὐτὴ ἢ συνέχισις τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης θέλει καταστῆ ἴσως ἀνέφικτος — ἄνευ ἀποτελεσματικῶν θεσμῶν εὐταξίας, καὶ δὴ κατόπιν τῆς προσφάτου τεραστίας ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς καὶ τελειώσεως αὐτῆς εἰς μέσα ὀμαδικοῦ δλέθρου.

Ἐ ρ. : — Θὰ ἦτο δυνατόν ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ παρελθόντος νὰ ἀντλήσῃ τις πορίσματα ὡς πρὸς τὴν πιθανὴν μελλοντικὴν πορείαν τοῦ πολιτισμοῦ

Ἄ π. : — Οἱ ἐπὶ μέρους πολιτισμοὶ ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ἀλλ' ἡ προΐουσα πρὸς τὸν ἐκπολιτισμὸν πορεία παραμένει, ἐμφανίζει δὲ καὶ τινα ἀλληλουχίαν (ἔχι ἐνόητα ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς συνεχείας, διότι εἶναι ἐνδεχόμενοι παροδικαὶ ἐν τῇ μεταξὺ πτώσεις). Οἱ δ' ἀσφαλέστεροι τῶν νόμων οὔτινες διέπουν τὴν ἐν γένει πορείαν τῶν ἀνακυκλουμένων πολιτισμῶν εἶναι ὁ τῆς ἀλληλεπιδράσεως καὶ ὁ τῆς διαρκούς πρωτοτυπίας. Ὁ πρῶτος δηλοῖ ὅτι οὐδεὶς νέος πολιτισμὸς διεμορφώθη ποτὲ ἀπῆλλαχμένος ἐπιρροῶν προτέρου τινὸς πολιτισμοῦ. Ὁ ἐκástοτε παλαιότερος πολιτισμὸς δίδει ὄθησιν εἰς νέας ἐξελίξεις, ἀσκει δὲ τὴν ἐπήρειαν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων πολιτιστικῶν μορφῶν (ἐπιδράσεις τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Αἰγυπτίων ἐν Κνωσῷ καὶ Φαιστῷ, ρωμαϊκαὶ ἐπιδράσεις ἐν τῇ δημοσίῳ καὶ τῇ ἰδιωτικῇ βίῳ τῶν βυζαντινῶν, ὡσάυτως δ' ἔκδηλος σφραγὶς τῆς ἐπιρροῆς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐπὶ τοῦ συγχρόνου «δυτικοῦ» πνεύματος). Κάθε ἐποχὴ ζῆ ἐν τινι μέτρῳ ἐντὸς τοῦ πνεύματος τῶν αἰῶνων τοῦ παρελθόντος της. Ὁ δὲ νόμος τῆς διαρκούς πρωτοτυπίας δηλοῖ, ὅτι παρ' ὅλην τὴν ρηθεῖσαν ἐπίδρασιν, αἱ νέαι πολιτιστικαὶ μορφαὶ προδίδουσι πάντοτε καὶ στοιχεῖα, ἅτινα οὐδὲ νὰ φαντασθῶν κἄν θὰ ἠδύνατο οἱ ἐκλιπόντες παλαιότεροι πολιτισμοί. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους, ἐπὶ παραδείγματι, οὐδὲ γὰ φαντασθῆ κἄν θὰ ἠδύνατο τὸ ἐν Γερμανίᾳ θαῦμα τῆς μουσικῆς δημιουργίας τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19ου. Ἄφ' ἑτέρου δ' ἄς ὑποτεθῆ π.χ. ὅτι εἰς τὸν Νέον Κόσμον θέλει σημειωθῆ μετὰ τινος αἰῶνας μεγίστη ἀνθησις εἰς τὴν φιλοσοφικὴν διανόησιν καὶ εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὴν καλλιτεχνίαν καὶ ὅτι εἰς νέος μέγας αἰσθητικὸς πολιτισμὸς, «αὐτονόμως» ἀμερικανικὸς θέλει ἀνατείλει, ὅστις θέλει διαδεχθῆ τὴν σημερινὴν ἐκεῖ πρόδοον τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνικῶν αὐτῆς ἐφαρμογῶν. Εἶναι βέβαιον ὅτι οὗτος θὰ ἔχη οὐσιωδῶς διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὸν αἰσθητικὸν πολιτισμὸν τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴν διανόησιν τῶν Ἀθηναίων τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος καὶ ἀπὸ τὸ γερμανικὸν πνεῦμα τοῦ 18ου καὶ τοῦ 19ου.

Ἄφ' ἑτέρου προέχοντα χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἐπιθέτουσι τὴν σφραγίδα τῶν εἰς ἕκαστον πολιτισμὸν. Οὐδεμία ἐποχὴ πολιτιστικῆς ἀκμῆς δύναται νὰ εἶναι ὑπερήφανος ὡς πρὸς ὅλας της γενικῶς τὰς ἐκφάνσεις. Ἐκάστη δμως ἐξ αὐτῶν ἔχει νὰ ἐμφάνισῃ προέχοντα γνωρίσματα, ἅτινα προσδίδουσιν εἰς αὐτὴν ἴδιον χρῶμα. Ἰδιάζουσα π.χ. ἀπόχρωσις τοῦ ἀρχαίου ἰουδαϊκοῦ πνεύματος ἦτο ἡ θρησκευτικότης. Τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἡ υπερβολικὴ μέριμνα διὰ τὴν μεταθανάτιον ζωὴν. Τοῦ ἑλληνικοῦ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ἡ αἰσθητικὴ συνείδησις, ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις, ἡ ἰκανότης ἐκφράσεως καὶ αἱ ἀπαράμιλλοι ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἀξίαι. Τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἦσαν ἡ πληρότης τῶν ἐν τῇ ἰδιωτικῇ δικαίῳ θεσμῶν καὶ ἡ κρατικὴ ἰσχύς. Τῆς Ἀναγεννήσεως πρωταρχικὸν στοιχεῖον ἦτο ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ἡ ἐπανατολὴ τῶν κλασσικῶν κειμένων. Ὁ θρησκευτικὸς χαρακτῆρ τοῦ ἰσλαμικοῦ πνεύματος εἶχεν ὡς κύρια γνωρίσματα τὸν φανατισμὸν καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν διάθεσιν, ἐνῶ ἡ θρησκευτικότης τοῦ Ἰνδικοῦ πολιτισμοῦ ἐμπεριέχει πολὺ πνευματικώτερα στοιχεῖα γαλήνης, συγκεντρώσεως καὶ μυστικοπαθείας. Ὁ 18ος αἰὼν προπαρασκεύασε διὰ τῶν φιλοσόφων του καὶ τῶν θεωρητικῶν του τὰς πολιτικὰς καὶ συνταγματικὰς ἐλευθερίας, ἅστινας ἐπραγματοποίησεν ἐν Εὐρώπῃ ὁ ἐπόμενος. Ὁ 19ος εἶναι ὁ αἰὼν τῶν ἐφευρέσεων, τῆς ἀπαραμίλλου δημιουργίας εἰς τοὺς κόσμους τῆς ἀρμονίας, τοῦ φιλοσοφικοῦ

καὶ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος ἐν τῇ κεντρικῇ Εὐρώπῃ, τῶν κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, τῶν νέων πολιτευμάτων, τῆς ἀρξασμένης ἐκβιομηχανίσεως καὶ τῆς νέας οἰκονομίας.

Ἐ ρ. :—Διὰ τὸν ἰδικὸν μας αἰῶνα τί θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ;

Ἄ π. :—Ὅτι κατηύγασε τὴν σφαῖραν μας ἀπὸ φῶς. Περισσότερον φῶς παντοῦ. Λέγω δὲ τοῦτο τόσον μὲ τὴν κυριολεξίαν τῆς ἐκφράσεως (οὐδέποτε ἦσαν τόσον φωτεινὰ τὰ ἀστικά μας κέντρα καὶ ἡ ὑπαιθρος), ὅσον καὶ μεταφορικῶς (οὐδέποτε ἢ μόρφωσις εἶχε τόσον καλῶς εἰσδύσει εἰς τὰς μάζας). Ὅτι ἐσημείωσεν ἀπίστευτον ἀνάπτυξιν τοῦ τεχνικοοικονομικοῦ πολιτισμοῦ. Ὅτι καθυπέταξε τεραστίαις φυσικὰς δυνάμεις καὶ κολοσσιαίας πηγὰς ἐνεργείας καὶ ἔταξεν αὐτάς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅτι ἡ μαζικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή τείνει νὰ πλημμυρίσῃ τὸν κόσμον μας ἀπὸ εὐημερίαν καὶ ἀπὸ ἀνέσεις ζωῆς, διαψεύδουσα (ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦλάχιστον) τοὺς πεσσιμιστὰς μαλθουσιανικοὺς προφήτας.

Ἐ ρ. :—Κατὰ τὴν γνώμην σας ἡ εὐημερία θὰ μείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ ὡς τὸ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τοῦ αἰῶνος μας ;

Ἄ π. :—Ναί, ἡ εὐημερία ὑπὸ τὴν ὀλικὴν ἔννοιαν. Ὅχι ὁμοῦ καὶ ἡ ἠθικὴ χαρὰ, ἡ εὐτυχία ἐν τῇ ψυχικῇ βίῳ, ἣτις εἶναι ἐσωτερικὸν ζήτημα, ἀνεξάρτητον τῆς εὐμαρείας καὶ τῶν ἀνέσεων θὰ ἐξακολουθῇ αὕτη νὰ ἀποτελῇ τὴν ἐξαίρεσιν διὰ πολὺν ἀκόμη χρόνον. Συναντᾶται εἰς ἄτομα μὲ μεγάλα ψυχικὰ χαρίσματα καὶ μὲ πλουσίαν ἐσωτερικὴν ζωὴν, εἰς ἐξαιρετικὰ ἄτομα ἀνωτέρου ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου, μὲ ἐξάρσεις καὶ μὲ πηγὰς ἐμπνεύσεων διὰ τὸ ὄρατον καὶ τὸ ὑψηλόν.

Ἐπίσης δ' ὡς ἕτερον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ἐποχῆς μας θὰ μείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἐκκίνησις πρὸς κοινότητα οἰκουμένην, ἢ περὶ τῆς ἀνωτέρου εἴχου ἐπιεί ἀρξασμένη πορεία πρὸς ἐνότητα. Ὅχι ἀπὸ πλευρᾶς κοινοπολιτικῆς ἢ δημοσπονδιακῆς ὀργανώσεως (αὐτὸ θὰ βραδύνη κάπως περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἦτο ἐκ πρώτης ὄψεως δυνατόν νὰ φαντασθῇ τις), ἀλλ' ὑπὸ ἔσποιν πνευματικῆν, ἠθικῆν, μορφωτικῆν (μία τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων ἡ Οὐνέσκο), ἐκπαιδευτικῆν ἐν τινὶ μέτρῳ (ἐνιαῖα προγράμματα καὶ διδακτικὰ ἐγχειρίδια ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει), οἰκονομικῆν (μία τῶν πρώτων ἐκδηλώσεων ἡ Κοινοπραξία ἄνθρακος καὶ χάλυθος), δημοσιονομικῆν ἐν τινὶ μέτρῳ (τελωνειακαὶ ἐνώσεις, κοινὰ ἀγορά, ἐλευθερία ἐμπορικῶν ζῶναι), ὡσαύτως δ' ἀπὸ πλευρᾶς εὐταξίας καὶ ἀσφαλείας. Ὁ κόσμος μας, ὡς καὶ προηγουμένως ἐλέχθη, ἔχει γίνοι τῶρα πολὺ μικρός. Μὲ τὸν ἀσύρματον, μὲ τὸ ραδιόφωνον, μὲ τὴν παντὸς εἴδους ἐπικοινωνίαν, μὲ τὴν τηλεόρασιν μὲ τὴν κοινότητα πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ τὰ προηγημένα συγκοινωνιακὰ μέσα, αἱ ἀποστάσεις ἔχουν ἐκμηδενισθῇ. Εὐχερῶς γίνεται τῶρα ἡ ἐνημέρωσις τῶν κατὰ χώρας πληθυσμῶν ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ κοινοῦ ἐνδιαφέροντος προβλημάτων, ἢ δὲ διαμόρφωσις «κοινῆς συνειδήσεως» καὶ παγκοσμίου κοινῆς γνώμης ἀποτελεῖ πραγματικότητα εἰς τοὺς συγχρόνους καιροὺς. Ἄφ' ἐτέρου δ' αἱ πολιτιστικαὶ διαφοραὶ μεταξὺ χωρῶν ἔχουν ἀμβλυθῇ καὶ τείνου νὰ ἐλαττωθοῦν ἀκόμη περισσότερο. Ἡ δυτικὴ παιδεία ἔχει κατακλύσει δλόκληρον σχεδὸν τὴν σφαῖραν. Ἐν συμπεράσματι δὲν ὑπάρχει πτώσις τῆς στάθμης τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄντι δὲ τῆς θρυλουμένης πνευματικῆς κάμψεως, ὀρθότερον θὰ ἦτο νὰ διέδῃ τις τὴν ἐμφανῆ καὶ ἐλπιδοφόρον κατεῦθυνσιν πρὸς πολιτιστικὴν πρόοδον.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

L. Albert Hahn: Common sense economics. London and New York, Abelard-Schuman, 1956. Pp. XVI + 244, Price 18/6.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὡς ἄνω ἔργου «Ἡ οἰκονομικὴ τοῦ κοινοῦ νοός». Δρ. L. A. Hahn τυγχάνει σήμερον διεθνῶς μεγάλης ἐκτιμῆσεως εἰς τοὺς ἀκαδημαϊκοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ὡς διακεκριμένος οἰκονομολόγος τῆς Νεοκλασικῆς Σχολῆς καὶ ὡς εἰς τὴν κυριώτερον Ἀντι-Κεϋνσιανῶν. Γόνος οἰκονομείας ἣ ὁποία πλέον τῶν δύο αἰῶνων ὑπῆρξεν ἡ ἰδιοκτητήρια μιᾶς τῶν σπουδαιότερων Τραπεζῶν τῆς Φραγκφούρτης, διετέλεσε κατὰ τὴν δεκαετίαν 1920—29 διοικητὴς αὐτῆς. Παραλλήλως διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Οἰκονομικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Φραγκφούρτης. Μετὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ Χίτλερ εἰς Γερμανίαν, ὁ Δρ. Hahn ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ ἀρχικῶς εἰς Ἑλβετίαν, ἀργότερον εἰς Ἡνωμένους Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς καὶ τελευταίως νὰ ἐγκατασταθῇ ὀριστικῶς εἰς Παρισίους. Κατὰ τὴν ἐκτὸς τῆς Γερμανίας περίοδον, ἐδίδαξεν Οἰκονομικὴν εἰς πολλὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν Η.Π.Α. καὶ ἐδημοσίευσε αὐτοτελεῖς ἐργασίας ὡς καὶ ἀρθρα εἰς πολλὰ ἀξιόλογα περιοδικὰ.

Τὸ πρῶτον βραβικῆς σημασίας ἔργον του, ὑπῆρξεν «Ἡ οἰκονομικὴ θεωρία τῆς τραπεζικῆς πίστεως», ὅπερ ἀρχικῶς ἐξεδόθη γερμανιστὶ τῷ 1920. Τοῦτο ἔτυχε περαιτέρω δυνάμενον βελτιωμένων ἐκδόσεων καὶ ἀναγνωρίσεως ἀπὸ πολλοὺς διακεκριμένους Οἰκονομολόγους, ὥστε ὁ συγγραφεὺς τοῦ νὰ τυγχάνῃ ἐκτοτε διεθνοῦς κύρους. Τὸ δεύτερον, ἐπίσης σημαντικόν, ἔργον του ὑπῆρξεν «Ἡ οἰκονομικὴ τῆς αὐταπάτης», ὅπερ ἐξεδόθη ἀγγλιστὶ ἐν Νέα Ὑόρκῃ τῷ 1949 (Squier Publishing Co). Εἰς τοῦτο ὁ συγγραφεὺς ἤσκησε δριμελιανὴν κριτικὴν κατὰ τῆς γενικῆς θεωρίας τοῦ J. M. Keynes, ἐκ τῆς ὁποίας συμπερασματικῶς προέκυπτεν ὅτι «ὄ,τι εἶναι νέον εἰς τὸ ἔργον τοῦ Keynes δὲν εἶναι καλὸν καὶ ὅτι εἶναι καλὸν δὲν εἶναι νέον». Ὁ συγγραφεὺς μάλιστα περιέλαβεν ἐνταῦθα παραλλήλους στήλας ἀποσπασμάτων τοῦ πρώτου συγγράμματός του καὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Keynes τῆς γενικῆς θεωρίας του, ἐξ ὧν παρατηρεῖται ἀρκετὴ ὁμοιότης ἀκόμη καὶ εἰς τὴν ὀρολογ. ἀν.

Τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι ἔργον ἐξεδόθη ἀρχικῶς γερμανιστὶ τῷ 1954 καὶ ἐπανεξεδόθη τῷ 1955 εἰς βελτιωμένην ἔκδοσιν (Verlag Fritz Knapp, Frankfurt am Main). Ἀκολουθῶν, τῷ 1956, μετεφράσθη ἐκ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως εἰς τὴν γαλλικὴν (Editions M. Th. Génin, Librairie de Médicis, Paris) καὶ ἤδη μετεφράσθη καὶ εἰς τὴν ἀγγλικὴν, μὲ ἀρκετὰς προσθήκας. Ὁ τίτλος αὐτοῦ, «Ἡ οἰκονομικὴ τοῦ κοινοῦ νοός», ἐτέθη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὸν τίτλον τοῦ ἔργου τοῦ Keynes τῆς γενικῆς θεωρίας. Εἰς τοῦτο δίδεται ἀπάντησις εἰς τοὺς ὑποστηρικτὰς τῆς Κεϋνσιανῆς θεωρίας, ἐνῶ συνάμα γίνονται δεκταὶ πλείστα τῶν Κεϋνσιανῶν ἀπόψεων, τὰς ὁποίας παλαιότερον ἀπεκέρχουσαν ὁ συγγραφεὺς.

Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὴν παρουσίαν τῶν οἰκονομικῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου καὶ πολλῶν ἐκ τῶν λοιπῶν οἰκονομικῶς ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰς ὁποίας διαπιστώνει συνεχῆ ἄνοδον, ἀλλὰ μετὰ πληθωρικῶν πίσεων. Δι' ὃ καὶ ἀντιτίθεται κατὰ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐπιδιώξεως πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, μέσῳ νομισματικοῦ πληθωρισμοῦ καὶ σχεδιασμένης οἰκονομίας. Ἰδιαιτέραν σημασίαν δίδει εἰς τὰς ἐν προκειμένῳ ψυχολογικὰς ἀντιδράσεις τῶν μαζῶν, αἵτινες δύνανται νὰ ἐπηρεάσουν σοβαρῶς τὴν μελλοντικὴν οἰκονομικὴν πορείαν.

Τὸ ὅλον ἔργον κατανέμεται εἰς πέντε κεφάλαια καὶ δύο παρρητήματα. Εἰς ταῦτα ἐξετάζονται λεπτομερῶς τὰ θέματα τῆς στασίμου οἰκονομίας (σσ. 1—63), τῆς μεταβαλλομένης οἰκονομίας (σσ. 64—104), τῆς ὑπὸ πληθωρισμὸν καὶ ἀντιπληθωρισμὸν οἰκονομίας (σσ. 105—158), τῶν οἰκονομικῶν κυμάνσεων (σσ. 159—191), τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν (σσ. 192—216), τῆς διὰ τοῦ πληθωρισμοῦ εὐημερίας (σσ. 217—228) καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως εἰς τὰς Ἡνωμένους Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς (σσ. 229—237).

Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε τὸ ἔργον του τοῦτο κατὰ τρόπον ἀπλοῦν καὶ ἐπαγωγικόν διὰ τοὺς ἐπιχειρηματίας, οἵτινες ἐνδιαφέρονται ὅπως ἐνημερωθοῦν ἐπὶ τῆς συγχρόνου ἐξελίξεως.

της οικονομικής θεωρίας και πολιτικής. Ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ ἔργον του εἶναι χρήσιμον καὶ εἰς τοὺς θεωρητικούς οικονομολόγους, ἀνεξαρτήτως ἂν οὗτοι ἀσπάζονται ἢ μὴ τὰς ἀπόψεις του, διότι εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἐκείνων τὰ ὁποῖα συνδυάζουν τὰς θεωρίας τῶν Κλασσικῶν καὶ τῶν Κεϋνσιανῶν.

Κλαύδιος Β. Μπανταλούκας

A. D. Sertillanges: Saint Thomas Aquinas and his work. Translated by G. Anstruther. London, Blackfriars publications, 1957. Pp. IX+150, price 10 s. and 6 d.

Τὸ ὡς ἄνω σύντομον ἀλλὰ περιεκτικὸν ἔργον ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ τοῦ ἐξ Ἀκουίνου τῆς Νεαπόλεως (1225—1274), γνωστοῦ εἰς τὴν οικονομικὴν ἐπιστῆμην ὡς «Θωμᾶ Ἀκουινάτου», ἐξεδόθη ἀρχικῶς εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ μετ' ἔλεγχον τοῦ συγγραφέως μετεφράσθη προσφάτως καὶ εἰς τὴν ἀγγλικήν, λόγῳ τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας ἢ ὁποῖα ἀπέδότη εἰς αὐτὸ ἐκ μέρους τῶν εἰδικῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι τὸ ἐξακρίτησαν ὡς τὴν πλέον χρήσιμον εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον ἐνὸς τῶν μεγίστων ἐρευνητῶν καὶ φιλοσόφων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνὸς τῶν ἐπιφανεστέρων ἐκπροσώπων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἰδεολογικοῦ ρεύματος τῶν «Κανονολόγων». Οἱ Κανονολόγοι, ὡς γνωστόν, ὑπῆρξαν καὶ οἱ ἄκμους συνεχισταὶ τῆς οικονομικῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ πρὸ παντός τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀπέβλεπτον δὲ οὗτοι κατὰ βάσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἠθικῆς θεολογίας, ἀποτελοῦσης μίγμα τῆς Ἀριστοτελείου καὶ τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου ἀναφέρεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἀπόψεις, τὴν μέθοδον καὶ τὸ ὕφος τῆς διδασκαλίας τοῦ Θωμᾶ Ἀκουινάτου. Δὲν παραλείπει, ἐν τούτοις, νὰ ἐξετάσῃ τὴν ἐποχὴν, τὴν ζωὴν, τὴν ἰδιοφυῖαν καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σκέψεως τοῦ Θωμᾶ Ἀκουινάτου ἐπὶ τῆς σημερινῆς καὶ τῆς μελλοντικῆς σκέψεως, ἰδίᾳ τῆς χριστιανικῆς.

Ἐὰν ὁ συγγραφεὺς προσέθετε καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ Θωμᾶ Ἀκουινάτου εἰς τὴν σύγχρονον οικονομικὴν σκέψιν, ἀσφαλῶς τὸ ἔργον του τοῦτο θὰ ἦτο πληρέστερον. Εἰς τὰ συγγράμματα τῆς ἱστορίας τῆς Οἰκονομικῆς παρατηρεῖ τίς, ὅτι ὁ Θωμᾶς Ἀκουινάτος ὑπεστήριξεν ἀρκετὰ βασικὰ σημεῖα πολλῶν ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ Σμιθ καὶ ἐντέθεν διατυπωθειῶν οικονομικῶν θεωριῶν. Οὗτος διέκρινε καὶ ἀξιολόγησε τὴν οικονομικὴν δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὸν κοινωνικῶς ἀνώτερον τομέα, τὸν «κτητικὸν» (πρωτογενεὺς παραγωγῆς), ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὸν συντελεῖ εἰς τὴν ἀποκτησιν ἀγαθῶν, καὶ εἰς τὸν κοινωνικῶς κατώτερον τομέα, τὸν «χρηματιστικὸν» (τριτογενεὺς παραγωγῆς καὶ δι' ἐμπορίου). Ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι κατ' αὐτὸν χρήσιμος, ἂν καὶ «ἐναντι τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἔχει μόνον τὴν χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν». Τοῦτο δέ, διότι ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ ἰδιοκτησία συντελεῖ εἰς ἐξασφάλισιν εἰρήνης, τάξεως καὶ πειθαρχίας, ὡς καὶ εἰς τὴν τελειοτέραν διαχείρισιν τοῦ πλούτου. Οἱ ἰδιοκτῆται ὀφείλουσιν, λέγει, νὰ αἰσθάνωνται ἑαυτοὺς ὡς διαχειριστὰς καὶ διανεμητὰς τοῦ πλούτου, τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλεται νὰ χρησιμοποιοῦν πρὸς ὄφελος τοῦ συνόλου.

Δέχεται ἐπίσης ὁ Θωμᾶς Ἀκουινάτος, ὅτι μέτρον τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ αὐτῶν χρησιμότης. Εἰς τὸν καθορισμὸν ὅμως τῆς ἀκριβοῦς τιμῆς συντελεῖ κυρίως ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν. Διακρίνει συνάμα τὰς τιμὰς εἰς κατωτάτας, μέσας καὶ ἀνωτάτας, τὰς τελευταίας τῶν ὁποίων δέον νὰ καθορίζῃ τὸ Κράτος διὰ διατιμῆσεων, πρὸς προστασίαν τῶν καταναλωτῶν ἐκ τῆς ἀισχροκερδίας, τῆς ὁποίας εἶναι σφοδρὸς πολέμιος. Ἀκουλουθῶν τὸν Ἀριστοτέλην, ἀποστήριξεν ὅτι «τὸ νόμισμα δὲν δύναται νὰ γεννήσῃ νόμισμα καὶ συνεπιπῶς τόκον». Δι' ὃ καὶ οὗτος ἐπιβάλλεται νὰ ἀπαγορευθῇ, πλην τῆς περιπτώσεως δανεισμοῦ χρημάτων ὑπὸ τοῦ Κράτους πρὸς ἰδιώτας, ὅποτε ὁ τόκος δέον νὰ εἶναι δίκαιος, ἦτοι μὴ ὑπερβολικός. Εἶναι ὅμως σύμφωνος ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀμοιβὰς τῶν ἰδιοκτῆτῶν ἐδάφους καὶ τῶν ἐπιχειρηματιῶν διὰ τὴν συμβολὴν των εἰς τὴν παραγωγὴν.

K.B.M.

M. Gilbert and R. Stone (Editors): *Income and Wealth*. Series VI. London, Bowes and Bowes publishers, for the International Association for Research in Income and Wealth, 1957. Pp. XIV + 306, Price 42 s.

Ἡ Διεθνῆς Ἐταιρεία Ἐρεύνης Εἰσοδήματος καὶ Πλούτου, ἔχουσα ὡς τακτικὰ αὐτῆς μέλη τοὺς ἐνεργῶς ἀσχολουμένους εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ πλούτου τῶν διαφόρων χωρῶν οἰκονομολόγους καὶ οἰκονομομετρητάς, ἐκδίδει, ὡς γνωστόν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1951, πλὴν τῆς σχητικῆς βιβλιογραφίας, σειρὰν τόμων περιεχόντων ἐπιλογὴν τῶν ἀξιολογητέρων μελετῶν ἐπὶ θεμάτων σχετικῶν.

Οὕτω ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε ἕξ συνολικῶς τόμοι, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ ἐν ἐπικεφαλίδι. Ὁ πρῶτος τῶν τόμων τούτων ἐπεσκόπει, δι' ὀκτῶ μελετῶν, τὰ ἀνακύπτοντα προβλήματα κατὰ τὴν σύγκρισιν πραγματικῶν ἐθνικῶν εἰσοδημάτων διαφόρων χωρῶν καὶ περιόδων, συνάμα δὲ ἐξήταζε τὴν λειτουργίαν καὶ τὰ κριτήρια τῆς ἐθνικῆς λογιστικῆς, βάσει τῆς σχετικῆς πείρας εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας, τὸ Ἠνωμένον Βασίλειον, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν.

Ὁ δεῦτερος τόμος, διὰ τῶν δύο εἰς αὐτὸν μελετῶν, συνέβαλε τὸ πρῶτον οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν χωρῶν, δοθέντος ὅτι εἰς αὐτὸν ἀνελύοντο αἱ περιορισμένης διάρκειας μεταβολαὶ τοῦ ἐπιπέδου καὶ τῆς διαθρῶσεως τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος καὶ τοῦ πλούτου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἐν ὧσι τελικῆς αὐτῶν συγκρίσεως.

Εἰς τὸν τρίτον τόμον, διὰ δώδεκα μελετῶν, παρακολουθεῖται οὐσιαστικῶς ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς Γαλλίας, τῆς Δανίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας, ἐπὶ πλέον δὲ διαπιστοῦνται αἱ δυσχέρειαι μετρήσεως καὶ συγκρίσεως τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τῶν οἰκονομικῶς καθυστερημένων χωρῶν.

Εἰς τὸν τέταρτον τόμον, διὰ δέκα μελετῶν, ἐρευνᾶται ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἐθνικῆς λογιστικῆς καὶ τῶν προτύπων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην καὶ πολιτικὴν, ὁ ρόλος τῆς ἐθνικῆς λογιστικῆς εἰς τὰς χώρας ὑπὸ Ρωσικὸν ἔλεγχον καὶ αἱ δυσχέρειαι καταρτίσεως ἐθνικῶν ἰσολογισμῶν τῶν ἐτῶν 1900—1949 εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας.

Εἰς τὸν πέμπτον τόμον, διὰ ἕξ μελετῶν, παρακολουθεῖται ἡ κατὰ τὰ τελευταῖα 75 σχεδὸν ἔτη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου, τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Δανίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας.

Ὁ παρὸν ἕκτος τόμος περιλαμβάνει δέκα μελέτας ἐκ τῶν κυριωτέρων, αἵτινες ἀνεκοινώθησαν τὸν Αὐγουστον τοῦ 1955 εἰς τὸ ἐν *Hindsgavl* τῆς Δανίας συνεληθὸν τέταρτον συνέδριον τῆς Διεθνοῦς Ἐταιρείας Ἐρεύνης Εἰσοδήματος καὶ Πλούτου. Ἀπασαὶ αἱ ἀνακοινώσεις κατὰ τὸ συνέδριον τοῦτο περιορίσθησαν κυρίως εἰς δύο θέματα, ἅτινα δὲν εἶχον προηγουμένως ἀναπτυχθῆ λεπτομερῶς. Τὰ θέματα ταῦτα ἦσαν σχετικὰ πρὸς τὰ προβλήματα καταρτίσεως προτύπων βάσει δεδομένων τῆς ἐθνικῆς λογιστικῆς καὶ πρὸς τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν ὕψισταμένων προτύπων κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἰς τινὰς τῶν σχετικῶς ἀνεπτυγμένων ἐθνικῶν οἰκονομιῶν.

Συγκεκριμένως, ὁ τόμος οὗτος περιέχει τὰς ἑξῆς μελέτας :

D. F. Christ: Ἐπὶ τῶν οἰκονομομετρικῶν προτύπων τῆς οἰκονομίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν (σσ. 1—23), J. Lips καὶ D. Schouten: Ἡ ἀξιοπιστία τῶν προτύπων πολιτικῆς, τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπὸ τοῦ Κεντρικοῦ Γραφείου Προγραμματισμοῦ τῆς Ὀλλανδίας (σσ. 24—51), P. J. Bjerne: Πρόβλεψις τραπεζικῆς ρευστότητος (σσ. 52—77), D. S. Brady: Μέτρησις καὶ ἔρμηνεια τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας (σσ. 78—97), D. Bjerke: Μεταβολαὶ εἰς τὴν κατανομήν τοῦ εἰσοδήματος τῆς Δανίας κατὰ τὰ ἔτη 1939—52 (σσ. 98—145), S. A. Goldberg καὶ J. R. Podoluk: Στατιστικὴ τῆς κατὰ μέγεθος κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἰς Καναδάν, ἔρευνα καὶ ἀνάλυσις τῆς (σσ. 155—201), H. P. Brown: Ὑπολογισμὸς τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἰς Αὐστραλίαν (σσ. 202—238), D. Cole καὶ J. Utting: Ἡ κατανομή τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ εἰσοδήματος (σσ. 239—268), R. Bentzel:

Μερικαὶ ἀπόψεις τῆς οικονομικῆς ἐρμηνείας τῶν μεταβολῶν εἰς τὴν ἀνισότητά τῆς κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος (σσ. 269—282) καὶ Ο. Aukrust: Τάσεις καὶ κύκλοι μερικῶν εἰσοδήματος εἰς Νορβηγίαν (σσ. 283—305).

Εἰς τὰ ὡς ἄνω θέματα δίδεται, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν τίτλων τῶν, ἔμφασις ἐπὶ τῆς πρακτικότητος αὐτῶν ἀπὸ ἀπόψεως ἀναλύσεως, μετρήσεως καὶ προγνώσεως. Ἰδιαίτερος ὁμῶς περιγράφονται καὶ ἐξετάζονται τὰ πλέον ἐπιτυχητὰ καὶ πρόσφατα πρότυπα οικονομικῆς πολιτικῆς καὶ μακροχρονίου προγραμματισμοῦ. Ἡ σύντομος αὕτη παρουσίασις εἶναι, νομίζομεν, ἀρκετὴ διὰ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀρμοδίων πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν διὰ τοῦ τόμου τούτου καὶ οὕτω ἐπιτυχέστεραν αὐτῶν συμβολὴν εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναπτύξεωσ τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας.

K. B. M.

M. G. Kendall and W. R. Buckland: A dictionary of Statistical Terms. Edinburgh, Oliver and Boyd, 1957. Pp. IX+493, price 25 s.

Ἰπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν τοῦ καθηγητοῦ τῆς Στατιστικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου Maurice G. Kendall καὶ τοῦ διδάκτορος τῆς Στατιστικῆς William R. Buckland, τὸ Γραφεῖον Ἐρευνῶν τῆς ἐν Λονδίῳ Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1951 καὶ ἤδη ἐπεράτωσε τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι «Λεξικὸν Στατιστικῶν Ὁρῶν». Ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἔργου τούτου ἐγένετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ Διεθνoῦς Στατιστικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ μετὰ τὴν συνεργασίαν, τόσον τοῦ παρὰ τοῖς ἠνωμένοις Ἐθνοῖς Ἐκπαιδευτικοῦ, Ἐπιστημονικοῦ καὶ Ἐκπολιτιστικοῦ Ὄργανισμοῦ (τῆς UNESCO), ὅσον καὶ διαπρεπῶν εἰδικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται οἱ καθηγηταὶ R. Allen, G. Barnard, G. Darrois, C. Gini, H. Hotelling, C. Mahalanobis, E. S. Pearson, J. Stone, P. Vernon, S. Wilks καὶ H. Wold.

Τὸ λεξικὸν τοῦτο διαίρεται εἰς δύο μέρη. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν περιέχει κατ' ἀπόλυτον λεξιγραφικὴν σειρὰν ἅπαντας τοὺς καθαρῶς στατιστικούς ὄρους μετὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν διεθνῶς ἐννοιολογικὴν αὐτῶν ἐρμηνείαν καὶ σύντομον ἀνάλυσιν. Περιέχει ἐπίσης τοῦτο ἡμιμαθηματικὸν χαρακτήρος ὄρους, συνήθως χρησιμοποιουμένους εἰς τὴν στατιστικὴν θεωρίαν, ὄρους στατιστικούς χρησιμοποιουμένους εἰς ἑτέρας ἐπιστήμας καὶ ἰδίᾳ τὴν οικονομικὴν, ὡς καὶ ὄρους προερχομένους ἐξ ἄλλων ἐπιστημῶν ἀλλ' ἐνδιαφέροντας τοὺς στατιστικούς.

Τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Λεξικοῦ περιλαμβάνει κατ' ἀπόλυτον λεξιγραφικὴν σειρὰν ἅπαντας τοὺς ὡς ἄνω ὄρους τοῦ πρώτου μέρους εἰς τὴν ἀντίστοιχον ὀρολογίαν τεσσάρων ἐκ τῶν λοιπῶν κυριωτέρων γλωσσῶν, ἥτοι εἰς τὴν γαλλικὴν, τὴν γερμανικὴν, τὴν ἰσπανικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν, μετὰ τοῦ ἀντιστοίχου ἀγγλικοῦ ὄρου καὶ παραπομπῆς εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ἔνθα ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ. Ἰνὰ μάλιστα βοηθηθῇ περαιτέρω ὁ ἀναγνώστης, ὑφίστανται καὶ ἕτεροι παραπομπαὶ εἰς ὁμοιάζοντας ἢ συμπληρωματικούς οὐσιαστικῶς ὄρους, οἵτινες περιλαμβάνονται εἰς τὸ πρῶτον μέρος.

Ἡ ἐν προκειμένῳ σύντομος παρουσίασις τοῦ Λεξικοῦ τούτου, εἶναι, νομίζομεν, ἀρκούντως κατατοπιστικὴ καὶ ἐνδεικτικὴ τῆς σπουδαιότητος αὐτοῦ διὰ πάντα ἐπιστήμονα χρησιμοποιουμένη τὴν στατιστικὴν καὶ κυρίως διὰ πάντα ἀσχολούμενον μετὰ τὴν στατιστικὴν, τὴν οικονομικὴν καὶ τὴν μαθηματικὴν.

K. B. M.

Ludwig von Mises: Theory and History. London, Jonathan Cape, 1958. Pp. IX + 384, Price 30s.

Ὁ Mises, μετὰ τῶν ἑκδοσῶν τῶν ἔργων του «Ἡ θεωρία τοῦ χρήματος καὶ τῆς πίστεως», «Σοσιαλισμός», «Παντοδύναμος Κυβέρνησις» καὶ «Φιλανθρωπικὴ ἐνέργεια», ἐθεωρήθη παγκοσμίως ὡς εἰς τῶν ἐλαχίστων κορυφαίων πρωτοτύπων οἰκονομολόγων καὶ κοινωνιολόγων τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, γενόμενος ἔκτοτε καὶ παρ' ἡμῶν γνωστός.

Εἰς τὴν σειρὰν ταύτην τῶν ἐξόχων ἔργων του, προσθέτει ἤδη τὸ ἐν ἐπικεφαλίδι

«Θεωρία και Ιστορία», ὅπερ ἀρχικῶς ἐξεδόθη τῷ 1957 εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικής ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Γιέλ. Διὰ τὰ θιγόμενα εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο θέματα ἀφίερωσεν ἐργασίαν πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος.

Τὰ θέματα ταῦτα ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὴν ἱστορικο - φιλοσοφικὴν ἐξέτασιν τῶν ἀντιτιθεμένων ταξικῶν καὶ ἐθνικῶν προκαταλήψεων καὶ ἰδεολογικῶν ρευμάτων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἑρμηνεῖαν τῶν συνθέτων καὶ συνεχῶς μεταβαλλομένων οἰκονομικο - κοινωνικῶν φαινομένων, διὰ τὴν ὁδηγήσασθαι τὸν ἀναγνώστην εἰς συμπεράσματα, βάσει τῶν ὁποίων θὰ ἐπιλέξῃ τὸ καταλληλότερον κοινωνικο - οἰκονομικὸν σύστημα, πρὸς ἐξασφάλισιν εἰς τὸ μέλλον γενικῆς εὐημερίας τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπερ δι' αὐτὸν εἶναι τὸ κεφαλαιοκρατικόν.

Τὸ ὅλον ἔργον κατανέμεται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ εἰς τέσσαρα μέρη. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν (σσ. 1—18), ὁ συγγραφεὺς κάμνει σύντομον λόγον διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς μεθόδους, τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν μεταφυσικὴν, τὴν κανονικότητα τῶν φαινομένων καὶ τὴν πρόβλεψιν αὐτῶν, τὴν ἔννοιαν τῶν φυσικῶν νόμων, τὰ ὄρια τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τὴν ἐπιστημονικὴν ἀφαίρεσιν, ὡς καὶ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ μέσα τῆς θεωρίας.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου (σσ. 19—72) ἀφιερῶται εἰς τὴν ἀξίαν, ἰδίᾳ ἀπὸ ἀπόψεως γνώσεων δι' αὐτήν, προσδιορισμοῦ αὐτῆς, σχετικότητός της καὶ ἀρνήσεως ἐκτιμήσεώς της. Τὸ δεῦτερον μέρος (σσ. 73—182) διαλαμβάνει θέματα φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καὶ πρωτίστως νομοτελείας καὶ ὕλισμοῦ. Εἰς τὸ τρίτον μέρος (σσ. 183—322) ἐξετάζονται ἐπιστημονικὰ προβλήματα τῆς ἱστορίας, σχετιζόμενα ἐν πολλοῖς μὲ τὴν ψυχολογίαν τῶν μαζῶν. Τὸ τέταρτον, τέλος, μέρος (σσ. 323—379) πραγματεύεται τὴν φιλοσοφικὴν ἑρμηνεῖαν τῆς ἱστορίας, μετὰ τῶν σημερινῶν καὶ μελλοντικῶν τάσεων αὐτῆς.

Αἱ ἀπόψεις καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ συγγραφέως διατυποῦνται ἐνταῦθα μετὰ σαφηνείας καὶ πειστικότητος καὶ διευκολύνουν τὸν ἀναγνώστην νὰ ἀντιληφθῇ τί δύναται νὰ γνωρίζῃ ἐκ μιᾶς κοινωνικῆς ἐπιστήμης, ὡς ἡ Οἰκονομική, πῶς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γνώσεως διαφέρει τῆς ἱστορικῆς μελέτης, τὰς διαφορὰς τῆς Οἰκονομικῆς ἐναντι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς μεταφυσικῆς, ὡς καὶ τὴν συμβολὴν τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν σκοπῶν καὶ τῶν μέσων τῆς ἀνθρωπότητος.

K. B. M.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Ἔτος 24ον

Μηνιαῖον περιοδικὸν ἀπαραίτητον διὰ τοὺς σπουδαστὰς
καὶ τὰ στελέχη τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 200

Περιέχει πολύτιμον Βιογραφικὸν Λεξικόν, τὸ ὁποῖον δ' ἀποτελέσῃ τὴν ζωντανὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου μας ἀπὸ τῆς

Ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

ΧΙ. ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ

ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς Ἐπιστημονικῆς Ὄργανώσεως τῆς ἐργασίας

ὑπὸ κ. Τασίας ΜΠΑΦΗ
Τμηματάρχου Γ. Δ. Δ. Λογ/κοῦ

ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐταιρίας Ἐπιστημονικῆς Ὄργανώσεως (C.N.O.F) ὀργανοῦται κατ' ἔτος καὶ ἀπὸ τοῦ 1947, διεθνὲς Συνέδριον διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ἅτινα δημιουργοῦνται ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας.

Τόπος συνεδριάσεων εἶναι τὸ πνευματικὸν κέντρον τοῦ Royaumont, κείμενον 35 περίπου χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν τῶν Παρισίων.

Τὰ μέχρι τοῦδε συζητηθέντα θέματα εἶναι τὰ κάτωθι :

1947 Ἡ διδασκαλία τῆς Ἐπιστημονικῆς Ὄργανώσεως.

1948 Οἱ ψυχολογικοί, κοινωνικοὶ καὶ τεχνικοὶ παράγοντες τῆς ὀργανώσεως τῆς Ἐργασίας.

1949 Τὰ κύρια μέσα βελτιώσεως τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης.

1950 Ἡ δημιουργία ἡγετικῶν στελεχῶν εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας

1951 Παραγωγικότης καὶ ἐπίπεδον ζωῆς.

1952 Αἱ κοινωνικαὶ ἀπόψεις τῆς μετρήσεως ἐργασίας.

1953 Ἐνημέρωσις καὶ κοινωνικὰ προβλήματα.

1954 Ἡ εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις σημασία τῶν γνώσεων καὶ τῆς ἐνημερώσεως ἐπὶ οἰκονομικῶν θεμάτων.

1955 Παραγωγικότης καὶ ἐργατικὸν δυναμικόν.

1956 Αἱ σημειωθεῖσαι πρόοδοι εἰς τὴν τελειοποίησιν (διὰ μετεκπαιδεύσεως) τῶν διοικούντων ἐπιχειρήσεων καὶ αἱ συνέπειαι τούτων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ τομέως.

Τὸ ἐφετεινὸν ΧΙ Συνέδριον θὰ γίνῃ εἰς Royaumont ἀπὸ 16 - 18 Μαΐου μὲ γενικὸν θέμα :

«Ρόλος καὶ εὐθῦνα τοῦ διευθύνοντος τὸ προσωπικὸν τῶν ὑπὸ ἀνάπτυξιν ἐπιχειρήσεων».

Εἰδικώτερον θὰ συζητηθῶσι τὰ κάτωθι θέματα :

1) Γνωριμία μὲ τὸν Διευθυντὴν προσωπικοῦ.

2) Ἐρευνᾶν καὶ μελετᾶν ἐπὶ τῶν προβλημάτων διοικήσεως προσωπικοῦ.

3) Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ διευθυντοῦ τοῦ προσωπικοῦ ἐν ὄψει τῶν περιορισμῶν τῆς ὀργανικῆς διαρθρώσεως προσωπικοῦ καὶ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς ἐπιχειρήσεως.

4) Ἡ ἀναγνώρισις* (τῆς σπουδαιότητος τοῦ ρόλου) τοῦ διευθυντοῦ προσωπικοῦ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν.

Εἰσηγηταὶ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων ὀρίσθησαν ἐξέχουσαι διεθνεῖς προσωπικότητες διαφόρων βιομηχανιῶν καὶ ἐπιχειρήσεων ἐν γένει.

Τὴν ἔναρξιν καὶ λήξιν τῶν συνεδριάσεων θὰ κηρύξῃ ὁ κ. Henry Toulouse, πρόεδρος τῆς C.N.O.F.